

PLUUSTERGOLD

Halfjaarlijks tijdschrift van de Historische Vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Winkelcentrum Sappemeer tijdens de
periode 1930-1960
Ontstaan Scheepswerf Volharding
Uit het dag- en plakboek van
mevr. D. Kremer

Hoogezand - Sappemeer

Nr. 42 December 2015

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”,

W.A.H. Rozema, Noordersingel 24,
9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512.
histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

NL42INGB0007453326

NL67ABNA0453578047

De HVHS e.o. is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI), alsmede een Culturele ANBI (dossiernummer 92 837).

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergon Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van het bestuur <i>Maarten Rietveldt</i>	1
Van de redactie	2
Geachte redactie	3
Mit voader weerom noar vrouger <i>Henk Puister</i>	3
De bevrijdingsboom in Westerbroek <i>Mien Westerdiep-Niemeijer</i>	5
Winkelcentrum Sappemeer tijdens de periode 1930-1960 <i>G.J. Stuut</i>	7
Ontstaan Scheepswerf Volharding Gebroeders Bodewes Foxhol <i>Harry Bodewes,</i> <i>geredigeerd door Wim A.H. Rozema</i>	11
Hoogwaterslenk en faunapassage te Westerbroek <i>Wim A.H. Rozema</i>	14
Uit het dag- en plakboek van mw. D. Kremer-Groeneveld	21
Het vervolg van de Staverman Story <i>Riet Nijkamp-Vermeulen,</i> <i>bewerkt door Fred van den Hoek</i>	36
Foxhol centraal in derde Jaap Westerdieplezing	41
“Merck toch hoe sterck” <i>Mien Westerdiep</i>	43
KieK <i>Jelly Gorter, Janneke Hessing-Alberts,</i> <i>Wim A.H. Rozema</i>	45
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuut</i>	46

VAN HET BESTUUR

Maarten Rietveldt

Op 5 november jl. werd de derde Jaap Westerdieplezing gehouden. De lezing over een historisch onderwerp uit de gemeente Hoogezand-Sappemeer werd in 2011 ingesteld door de gemeente om Jaap Westerdiep te eren voor het vele historische werk dat hij in zijn leven heeft verricht. Het is als het ware een oeuvreprijs voor de historicus Jaap Westerdiep. De lezing wordt iedere twee jaar gehouden en door de gemeente in boekvorm uitgegeven en houdt daarmee de bestudering van de geschiedenis van Hoogezand-Sappemeer en de naam van Jaap Westerdiep levend. De eerste lezing werd uiteraard gehouden door Jaap Westerdiep zelf over zijn geliefde Westerbroek. De tweede lezing werd in 2013 gehouden door Jan Helmers over Martenshoek.

Dit jaar was de beurt aan Daan Hulsebos. In een overvolle zaal van het MFC De Klabbe te Foxhol sprak hij over “Foxhol, een dorp met een rijke historie en met interessante inwoners”. De lezing, rijkelijk gelardeerd met prachtige prenten, vertelt het verhaal van Foxhol of Vossesholl, zoals het vroeger werd genoemd, vanaf de eerste vermelding in 1460 tot heden. Daarbij wordt ook veel aandacht besteed aan meer en minder bekende Foxholsters, wat in de zaal tot menig teken van herkenning leidde. Heel “Historisch Hoogezand-Sappemeer” was enthousiast over de prestatie van Daan Hulsebos en bedankte deze redacteur van ons eigen blad “Pluustergoud” met een warm applaus. Daan is bezig met de samenstelling van een boek over de geschiedenis van Foxhol. Daar wordt na deze “proeve van bekwaamheid” reikhalzend naar uitgekeken.

Zoals gebruikelijk wordt de volgende spreker voor de Jaap Westerdieplezing aangewezen c.q. gevraagd door de laatste spreker. Daan koos voor de lezing in 2017 (einde-lijk) voor een vrouw. De volgende Jaap Westerdieplezing wordt gehouden door Nel de Boer-Feitsma over de “Stichting Bijzondere Begraafplaatsen in Hoogezand-Sappemeer en Omstreken”. Een heel ander historisch onderwerp dan de voorgaande lezingen, maar natuurlijk is er op begraafplaatsen enorm veel historisch materiaal te vergaren. Het belooft dus opnieuw een boeiende lezing te worden waar wij allen naar uitkijken. En opnieuw een Jaap Westerdieplezing door een illustre lid van onze vereniging. Maar dat is uiteraard niet zo bijzonder. Immers als je geïnteresseerd bent in de geschiedenis

van Hoogezand-Sappemeer, ben je uiteraard lid van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer en Omstreken.

Nog een lezing. Op 16 november jl. hadden wij in De Tibbe een lezing van prof. dr. ir. B.H.C. Westerink over “De verdwijning van de Fivel”. Wat is het toch geweldig knap als iemand een technisch verhaal over waterlopen en grondontwikkeling zo aanschouwelijk en begrijpelijk kan presenteren als Ben Westerink deed. Aan de hand van prachtige (deels zelfgemaakte) kaarten liet de heer Westerink zien hoe de Fivel door dichtslibbing vanuit zee en veeninklinking in het achterland uiteindelijk als rivier verdween, maar nog op vele plaatsen in het landschap zichtbaar is. Een boeiende lezing, die door 26 leden van onze vereniging werd aangehoord.

26? Ja, slechts 26! Voor het bestuur zeer teleurstellend, dat van de 350 leden van de vereniging slechts 26 leden aanwezig waren. Waarom? Geen flauw idee. Laat het ons eens weten. Als wij iets anders hadden moeten doen, leren wij er graag van.

Het jaar nadert alweer zijn einde. Voor u ligt de Pluustergoud van december 2015. Ik wens u heel veel leesplezier toe. Ik wens u goede kerstdagen en een goede jaarwisseling. Ik hoop u allen te kunnen begroeten op 24 januari 2016 bij de nieuwjaarsbijeenkomst van onze vereniging (u hoort nog nader).

Tot dan!

VAN DE REDACTIE

Ook in aflevering 42 van Pluustergoud staan weer, naar onze mening, een gevarieerd aantal artikelen die zeker de moeite waard zijn om te lezen.

Zo is daar het derde, en laatste, deel van het dagboek van mevr. D. Kremer-Groeneveld, nu over de periode direct na de bevrijding en treft u ook aan het tweede deel van “de Staverman Story” van Fred van der Hoek. Naar aanleiding van de voorstelling “Merck toch hoe Sterck” werden een tweetal penningen ontvangen en Mien Westerdiep ging de geschiedenis daarvan na. Mien schreef trouwens ook een heel mooi verhaal over de bijeenkomst in Westerbroek waarbij de bevrijdingsboom, die in 1945 in Westerbroek werd gepland en op 5 mei 2015 omwaaide, opnieuw geplant werd.

Wim Rozema schreef een verhaal over de sporen van aangelegde loopgraven en tankgrachten waarin een boeiend ooggetuigenverslag van een hoogbejaarde Westerbroekster is opgenomen en natuurlijk zijn er de vaste rubrieken van Henk Puister en Gerrit Stuit en de bijdrage van het bestuur. In de rubriek Kiek wordt aandacht besteed aan een wandbord van de familie Gorter. En verder is een reactie opgenomen van een lezer van Pluustergoud.

Dan zijn opgenomen verslagen van een bijeenkomst waarbij bestuursleden van onze vereniging met leden van de PCOB teruggingen in de tijd en een verslag van een geslaagde excursie van leden van onze vereniging naar het busmuseum in Hoogezand. Lezenswaardig is ook een bijdrage van Harry Bodewes over het ontstaan van de werf “Volharding” terwijl Gerrit Stuit de geschiedenis van het winkelcentrum Sappemeer tijdens de periode 1930-1960 heeft beschreven. Wim Rozema doet tenslotte verslag van de bijzonder geslaagde Jaap Westerdieplezing die op donderdag 5 november jl. is gehouden in een bomvol MFC te Foxhol door Daan Hulsebos met als titel “Foxhol een dorp met een rijke historie en met interessante inwoners”. Het mooie boekje met de tekst van de lezing en vele illustraties treft u als bijlage bij deze uitgave van Pluustergoud aan.

GEACHTE REDACTIE ...

Met belangstelling heb ik de reportage over kermisexploitant Tjakko de Vries in Pluustergoud 37 gelezen. Tjakko de Vries kende ik niet persoonlijk (ben van 1948). Zijn aangenomen dochter en de man waarmee zij was getrouwd die heb ik als exploitant van gebakkraam, bumperspel en 2 spookhuizen wel meegemaakt. Een kleinzoon van deze mensen reist met zijn dochter met 2 grote spookhuizen door West Europa. De ene heet Spuk en de andere Geistervilla. Spuk heeft voor een 4 of 5 jaar nog in Groningen op de meikermis gestaan. Beide attracties zijn ook op internet via een eigen website te vinden. Klaas Visser die met de aangenomen dochter van De Vries was getrouwd heeft 1 van zijn spookhuizen, de Geisterburg, later overgedaan aan Hemmo F. Sipkema te Apeldoorn. Diens zoon Richard F. Sipkema reist nu met Spuk en zijn dochter Johanna met de Geistervilla. Handelsnaam Sipkema is Sipkema-Lüjtjens en diens dochter is ook van de Molengraft-Sipkema's. Aan Richard Sipkema heb ik het PDF doc van Pluustergoud 37 al toegezonden. Ten aanzien van de Cakewalk van Klinkhamer moet ik mededelen dat de website kermishistorie momenteel uit de lucht is - dat de Cakewalk is verkocht aan Chris Reemer Wolters te Bergen op Zoom en dat deze momenteel bij hem in de loods is opgebouwd en ook weer gaat reizen. Ik denk dat Chris er geen probleem mee heeft dat er vanuit uw vereniging contact met hem wordt opgenomen indien een verhaal van deze cakewalk in de pijplijn zit. Indien u contactgegevens nodig heeft stuur ik ze u graag toe.

Met vriendelijke groet,
Bertus Flikkema
Rondweg 3 - 7161 PP NEEDE
info@romyrides.com

MIT VOADER WEEROM NOAR VROUGER (12) Braif van Els

Henk Puister

Pa en ik zitten elk achter n kop cappuccino bie hom in woonkoamer. Wie hebben t over boetenlaanders dij in ons laand wonen zunder dat ze de juuste pepieren hiervuur bezitten. Over moatregels nemen noar de wet en te waarke goan uut minselkhaid proaten wie. Schut mie inainen deur gedachten dat k braif van pa zien volle nicht Els Wiltjer-Huisman bie mie heb in tazze. k Hoal kevort veur n dag en hoal braif deruut. Al joarenlaank schrieven Els en ik meko-ar. Zai is tachteg west, is hail goud bie de tied en zai het n smuie haand van schrieven. t Levent het heur veul veur de koezen geven. Elke weke schreef zai heur oldste zus Trui en zai huil dit joarenlaank vol. Sunts kört is Trui der nait meer en ofschoon heur verstaand zegt dat t beter is zo, Trui longerde zulf noar d'rust van d'aiweghaid, mout Els der nog slim aan wènnen dat heur zus nait meer leeft. Trui was van ons aalmoal. Wie waren aalmoal wies mit heur, schreef Els mie. k Striek braif slicht op mien schoot, kiek mien pa aan en vrag: 'Hou laank is t leden dat Els heur man overliden is. Hai was bie plietsie, nait?' Voader zet zien koppie op toavel hèn en vertelt: 'Nicht Els is al joaren allain. k Wait nait persies hou laank al. n Zeun van heur is bie plietsie, mor heur man het bie DOMO waarkt. k Wait nog dat hai dij boan aanboden kreeg en da's ook de reden dat mien nicht en heur man noar Beilen verhuusd binnen.

Overaal wordt stoet bakt, hèn. 'Els gaat der prat op dat zai heur Grunneger toal zo goud bieholdt,' zeg ik, 'noa aal dij joaren dat zai tou ons pervinsie uut is en in Drente woont. Zai schrift mie stee-vaast in geef Grunnegs, in duleke en mit pènne schreven letters. Mit heur geheugen is niks mis, hur. Net as mit joenent traauwens. Heur gekhaid ligt mie wel.'

Mien pa kniest: 'Els onderhuil aaltied de kontakten in familie.' 'In heur schrieven komt zai mit zoveul noamen aanzetten', zeg ik, 'dat t lopt mie voak in n kloetje. Den denk ik van: wel is dat ook mor weer en woar is dije aine van? Mien kop is net n teemze bie zetten.'

'Doe bist d'jongste ook nait meer, kerel,' komt mien voader der oertou. 'Dij familienoamen doar Els over schrift stoan wied van die of. t Is nait zo roar dast der waaineg van waist. Het ze n beetje nijs?' Voader nikt noar braif in mien haanden. 'Joa, dat het ze. n Verhaal over joen voader en da's mien opa. Heur mor. Braif is schreven op vieftien april 2013. Even opzuiken, hur. Hier staat t: Van dien opa, mien oom Hinderk, heb ik n woar gebeurde verhaal. Wie woonden vrougerjoaren bie t Schild. Ainmoal in zo'n tied kwam oom Hinderk mit peerdje veur kaar om klippen petrolie oet te venten. Mor hai kon klippen ook wel vullen oet n rond vat. Peerd wui veur woagen vothoald en op t gruinjaand noast t hoes vaastzet, mit lien en pig in grond. Mor ook wel aan n boomke vaast. Daair ston zo dat e nait bie petroliekaar kon. Of oom Hinderk ons nou eerst bedainde of dat e eerst ons buurt op ging, dat wait k nait meer. Mor hai ging ook noar Aike Fluks tou, over Schilddiek.

Fluks haar de meulen aan t wotter vanof ofwotternskenoal of Helmsstershipsloot. Dat wait k nait goud meer en k zol ook nait waiten wel k doar nog om vroagen mot of kin. Op twij noa is mien familie al vot. Aan Schilddiek waren ook twij hoeskes, ons buren t dichtstbie. As oom Hinderk weer-om kwam den haar mien moeke (zien schoonzuster) kovvie kloar en den at hai zien brood der bie op. Mor ainmoal haar moeke brij kookt en zai zee: wolst brij hebben, Hinderk? Nee, want t is brij van bokmelk, zee e. Dat wer vrouger zegd, wel waitende dat t geitemelk was, want in de volksmond is geit ook bok. Nou vinden wie t dom zeggen. Moeke zee: nou hebben wie guster net kouwemelk van Aike's Jo hoald en doar heb k brij van kookt. Nou, dou dat den mor, zee oom Hinderk Hai smakde mit lippen: lekker, man. Ik kin wel pruiven dat t kouwemelk is. Moeke zee eerst niks, mor dou zee ze: doe hest bokmelkbrij had, Hinderk. Doe mainst toch nait dat wie zo'n raais moaken om kouwemelk as ons bokmelk ook lekker is?

Ol man was was even in gedachten verzonken. Dou zee e: vrag doe Derk ais of e mie dij bok verkopen wil. k Geef hom der vieventwenteg golden veur. En dou mien pa bie hoes kwam dee moeke heur verhaal. Kinst roaden wat pa zee: ik bin nait gek. Den mout ik zulf weer op zuik noar n goud bok. Hinderk het zoveul klaanten, is vaast wel aine veur hom te koop. Meschien haar ik die t ook al wel n moal schreven, mor nou dus wel. Meugelk weer n nij vertelstertje....'

'...Mooi, hèn,' zeg k as k ophold mit veurlezen. Mien pa nikkoep en ik zai n glimlaach om zien mond. k Lees nog even haardop wieder: 'Mit miezulf wil t nait zoas ik groag wil. k Heb in tieden nait boeten west. Mor vanmörge veur t eten heb k drieste schounen aantrokken. Hèn, hèn, vrizze lucht. k Haar kôl op haartspier had. t Was net t gevuil of k n baal in borst haar. Ga maar niet naar buiten, zee dokter, zo lang het zo'n koude wind is. Mor t bleef kold en winderg. Oflopen dunderdag bin k weer noar Azzen west, ketrole veur t gezicht. Doar was k al n poar keer hèn west: kaankerplekken aan t gezicht. Nou weer drije plekken. Spoitbus derop en psss! Eerder ook al. Mien schoondochter Marjolein zee: dat is stikstof. Doar was ik nait vrolek van. Hou den ook: t dee wel zeer en nou is t n beetje kôrsterg. Net as eerder. t Is goud dat k nait meer op modeploat huif...'

'...Ik gnivvel en k zeg: 'Dij Els, toch. Wat kin ze aal heur meleur monter en schier omschrieven.... Onder aan braif staat: de groeten veur die en dien en mien familie...'

k Baarg braif op. Pa kikt mie aan en k wait dat e mien gedachten lezen kin. t Duurt nait laank meer of ik goa achter bero zitten, pak Els heur braif derbie en k begun aan mien zoveulste verhoaltje.

DE BEVRIJDINGSBOOM IN WESTERBROEK

Mien Westerdiep-Niemeijer

Op 5 mei 1945 werd door de kinderen van de Openbare School te Westerbroek een bevrijdingsboom geplant. Het was groot feest en om de boom werd gedanst, want het was immers vrede! Het werd een meidoorn want een Canadese Esdoorn was of te duur of was niet voorradig. De “oude “school – nu Dorpshuis “Aalmanshuus” – had een royaal schoolplein en een mooie plek werd snel gevonden, in de hoek aan de kant van de Meesterslaan.

In de loop der jaren groeide het boompje steeds schever, maar de Westerbroeksters koesterden de meidoorn. En precies 70 jaar na dato, op 5 mei 2015 tijdens een fikse storm waaide de bevrijdingsboom om. Maar Westerbroek zou Westerbroek niet zijn als er niet terstond werd besloten dat er een nieuwe boom moest komen. Nu was er geld, want de gemeente Hoogezand-Sappemeer verleende alle medewerking en in samenwerking met de Dorpsvereniging werd er op zaterdag 24 oktober jl. een Canadese Esdoorn geplant door Burgemeester de Jonge, door een leerling die ook in 1945 van de partij was, de 78-jarige mevrouw Jantje Bartelds-Smith en door de achtjarige Amber Bakker. Marieke Flinkert las een gedicht voor. Ook het Brokekoor verleende medewerking en zong tijdens de plechtigheid toepasselijke liedjes.

Vele Westerbroeksters en oud-leerlingen van de “oude” school waren deze morgen aanwezig bij het planten van de bevrijdingsboom. Ook de schoolkinderen van de Jan Ligthartschool waren bij het project betrokken want er was veel aandacht besteed aan het begrip vrede. Na afloop konden de aanwezigen in het Dorpshuis genieten van Canadese pannenkoekjes met maplesyrop. Een prima samenwerking tussen Gemeente, Dorpsvereniging, Dorpshuis en de Jan Ligthartschool.

Met zijn takken
In de storm
Vocht hij mee in de strijd

Een lange strijd
In de diepte
Zonder uitgang
Zonder hoop

Zo mooi, kwetsbaar en dapper
Zonder twijfel, zonder angst
Soldaten stierven
En de bommen hadden het zwaar

Een tijd van wanhoop
Ging voorbij
De storm ging liggen
Ons land was gered

Soldaten als helden
Reden door de straten
Verwelkomd en toegejuicht
Kwamen ze thuis

De strijd om vrijheid
Is voorbij
Mijn held
Is nu een boom

WINKELCENTRUM SAPPEMEER TIJDENS DE PERIODE 1930 - 1960

G.J. Stuut

In het algemeen komen langs de Veenkoloniale kanalen in de omgeving van bruggen, hoog-houtjes en sluizen vaak concentraties van winkels en cafés voor. Zo ook langs de Noorderstraat, tussen de huidige Dr. Aletta Jacobsstraat en de voormalige Rijks Hogere Burgerschool. Tijdens mijn jeugd, eind jaren '30 - begin jaren '60 van de voorgaande eeuw, had je aan het zojuist vermelde straatgedeelte een aaneenschakeling van middenstandszaken, afgewisseld door enkele herenhuizen. Gerekend vanaf de huidige Dr. Aletta Jacobsstraat passeerden we eerst de fotowinkel en -atelier van Beumer, direct daarnaast was de Veenkoloniale Hypotheekbank gevestigd. Na afbraak van beide panden zijn op deze locatie het kantoor van Makelaardij Bosma en Schuur met daarboven gelegen appartementen en aan de oostzijde de kapsalon van Corinda Kappers voor in de plaats gekomen. Verder oostwaarts kwamen we voorbij de heren- confectiezaak van de Gebroeders Meijer en de rijwielhandel van Schaap met daarachter de werkplaats. Achter de confectiezaak, die thans in gebruik is bij antiquair D. Meier, staat nog een woonhuis. Dit is tijdelijk bewoond geweest door huisarts Gischler, die later zijn praktijk aan het begin van de Slochterstraat heeft gevestigd.

Noorderstraat ten westen van de Kleinemeesterbrug (± 1940) met v.r.n.l. kleermakerij Visker, drukkerij Kremer, handwerkenzaak Leidekker, zaadhandel Dries, kruidenier Middeldorp, banketbakkerij Heikens, galanterie- en speelgoedzaak Kuipers, kleermakerij Bos, fietsenhandel Schaap, confectiezaak Gebr. Meijer, Veenkoloniale Bank, Foto Beumer, ingang Dr. Aletta Jacobsstraat en geheel links de Amsterdamse Bank.

Aan de oostzijde van de ingang naar de voormalige werkplaats van Schaap werd de herenmodezaak en kleermakerij door de gebroeders Bos uitgeoefend (thans Chinees-Indisch Restaurant Ho Wah). Vervolgens passeerden we de speelgoed- en galanterie winkel van Kuipers; thans Hengelsport Sappemeer; en de banketbakkerij van Heikens (cafeteria "Sap'meer"). Daarnaast troffen we de kruidenierszaak van de familie Middeldorp en het kantoor met woonhuis (familie Theuwissen) van Dries Zaden aan. Beide laatst vermelde panden zijn thans in gebruik bij Makelaardij Lieberom. Tussen het pand van Dries Zaden en het volgende dubbel winkelpand, waarin de handwerkenzaak van Leidekker en de drukkerij van Kremer waren gevestigd, is het Hundslaantje gelegen. Dit laantje gaf toegang tot het, achter de Noorderstraat gelegen, Prinses Margrietpark. Het gehele pand van Kremer is momenteel in gebruik bij drukkerij Comprint.

Meer in oostelijke richting troffen we de modezaak en kleermakerij van Visker aan, vervolgens het dubbel woon-, winkelpand met daarin gevestigd sigarenmagazijn Teuben en daarachter de gelijknamige brandstoffenhandel; in de oostelijke helft van het pand was eerst een snoepwinkel (Jamin) en later de heren-kapsalon van Fré van der Werff gevestigd. Hiernaast waren de kruidenierswinkel van Jo Koeneman (thans Optiek) en de slagerij van Pol gesitueerd. Naast deze slagerij is weer een verbindingslaantje naar het Prinses Margrietpark gelegen, het zogenaamde "Pols of Rudingslaantje". Aan de oostzijde van het laantje bevonden zich de manufacturenzaak van Ruding en de herenmodezaak van Koos Hensen. Voor de realisatie van een nieuwe Aldi supermarkt, voorzien van een ruime parkeerplaats, zijn de drie laatst vermelde panden afgebroken. Vervolgens treffen we het herenhuis aan, waarin onder andere de uit België afkomstige familie Van der Meulen (vertegenwoordiger bij de firma Koningsgist), later de familie Scholtens en tot voor kort de familie Bodewes hebben gewoond. Aansluitend hadden we de damesmodezaak van G. Hensen (Trekpleister), de rijwiel- en radiozaak van Kooi (afgebroken) en Hotel Struvé, met als eigenaren onder andere de families Beereboom en Coops-Rowaan. Het restaurantgedeelte van Hotel Struvé is na restauratie grotendeels in tact gebleven; de schouwburgzaal is afgebroken, hiervoor in de plaats is een supermarkt (thans Jumbo) gekomen.

De plaats waar voorheen de rijwielzaak van de familie Kooi stond is ingericht als parkeerplaats voor de zojuist vermelde supermarkt.

Ten oosten van Hotel Struvé treffen we een aantal dicht op elkaar gebouwde winkelpanden aan.

Beginnend bij banketbakkerij Van Dijk, drukkerij Dijkhuis (Seggers), filiaal woninginrichting Wolters, later de winkel in huishoudelijke artikelen "Cabé" (eigenaar

Noorderstraat te westen van het voormalig gemeentehuis (± 1960) met v.l.n.r. drukkerij Dijkhuis, winkel in huishoudelijke artikelen Cabé (C. Bodewes), geschenkenhuis Beerta, cafetaria Intiem (Woltjer), rijwielhandel en smederij Kroon, ijzerwarenhandel Scheen, herenmodezaak Londeman, snoepwinkel Stuit, voormalig gemeentehuis Sappemeer en geheel rechts het woon- winkelcomplex van de familie Beerta.

C. Bodewes), geschenkenhuis Beerta (W. Landman) galanteriewinkel Sloot, later cafetaria “Intiem” (van de families Woltjer en De Graaf), smederij en rijwielhandel Kroon, gereedschappenzaak Beenker (later Scheen) en tenslotte het woon-winkelhuis van de familie Van Geuns. Het woongedeelte hiervan is bewoond geweest door onder andere de familie Brouwer, terwijl in het winkelgedeelte eerst het sigarenmagazijn van Hommes, later de snoepwinkel van Stuit gevestigd waren. Na een verwoestende brand (1981) is dit laatste pand herbouwd en drijft de familie Londeman hier tot op heden een confectiezaak.

Tot 1 april 1949 heeft het naastgelegen pand dienst gedaan als gemeentehuis van de gemeente Sappemeer. Na de samenvoeging met de gemeente Hoogezand in 1949 heeft het gebouw onderdak geboden aan verschillende gemeentelijke diensten; tegenwoordig doet het dienst als praktijk van tandarts Eerelman. Achter het voormalige gemeentehuis staat nog steeds een woning, die onderdak bood aan de verschillende conciërges van het gemeentehuis, zoals de dames Ruzius en Münzle, tijdens de oorlog de NSB-familie De Vries en na de oorlog de families Appelbrij en Lutterop. Het bijgebouwtje, iets achteruit staande aan de oostzijde van het gemeentehuis en inmiddels afgebroken, is onder andere in gebruik geweest als politiebureau en als kantoor van de gemeenteontvanger. Op de plaats, waar dit gebouwtje heeft gestaan is thans het toegangslaantje naar de Openbare Lagere School “Het Heidemeer” (voorheen Prinses Margriet School) gelegen. Naast het gemeentehuis hebben twee van oorsprong in spiegelbeeld ontworpen villa’s gestaan, gebouwd door de familie Bakker. Tijdens de jaren dertig van de voorgaande eeuw is het meest westelijke pand opgedeeld in twee helften, waarbij in de westelijke helft de kleermakerij van de familie Limberger was gevestigd en in de oostelijke helft de kapsalon van Beerta.

Begin jaren vijftig heeft het pand een rigoreuze verbouwing ondergaan tot een woonwinkel complex. Achter het gemeentehuis en het pand van de familie Beerta waren diepe tuinen gelegen; eind jaren veertig zijn van beide tuinen grote delen ingenomen voor de bouw van een zogenaamde Finse School, de zojuist vermelde Prinses Margrietschool, ter vervanging van

Noorderstraat ter hoogte van de Slochterstraat (± 1955), v.r.n.l. café Vroom, drogisterij Schaaphok, ingang Slochterstraat, bioscoop Centrum Theater, woon-winkelcomplex van de familie Beerta, voormalig gemeentehuis en tenslotte de snoepwinkel van de familie Stuit. Op de voorgrond het Winschoterdiep met het Molenhooghout.

de meer in oostelijke richting staande Westerschool. De tweede villa, op de hoek van de Slochterstraat, is jarenlang in het bezit geweest van de familie Edzes (“Huize Edzes”). Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het eerst in gebruik geweest als distributiekantoor, daarna heeft het onderdak geboden aan de Duitse bezetter en direct na de oorlog aan de Canadese bevrijders. Vervolgens is het een tijdlang gebruikt

als een afdeling van kantoorboekenfabriek Atlanta met de hoofdvestiging aan de Kerkstraat in Hoogezand. In de jaren vijftig van de voorgaande eeuw is het pand gedeeltelijk gesloopt, waarna de bioscoop en theaterzaal “Centrum Theater” (met als eigenaar Jaap Milius) haar poorten heeft geopend. Omstreeks 2000 is het pand volledig gesloopt; hiervoor in de plaats is het appartementencomplex “Noorderborgh” gekomen.

Direct ten westen van de Slochterstraat staat het pand van drogisterij Harm Schaaphok, later Hooiveld en thans Petra Middel. Aanvankelijk heeft pal naast dit pand aan de westzijde het winkelpand van D. Klein gestaan. De heer Klein dreef hier een zaak in galanterieën en gaf ansichten van voornamelijk Sappemeer uit. Voor een ruimere ingang van de Slochterstraat vanaf de Noorderstraat is dit pand echter afgebroken. Meer in oostelijke richting stond het café van de familie Vroom (thans woonhuis van de familie Van der Span), de broodbakkerij + winkel van Scheringa (kortgeleden afgebrand en inmiddels weer herbouwd tot woonhuis), de boekhandel van Roukes en tenslotte de Rijks Hogere Burgerschool (1868). In de muren van de voormalige zaal van café Vroom zijn nog gedeelten van de vroegere molen van Bosscher aanwezig. Ook aan de Zuiderstraat (thans Noorderstraat-zuidzijde) kwam (en komt nog) een aantal middenstandszaken voor, afgewisseld door enkele woonhuizen. Vanaf de huidige Lutherse Kerkstraat waren dat het woonhuis van kweker Swart, later restaurant De Franse Lelie en thans de kapsalon van de familie Elzer, vervolgens het woonhuis van de familie Rijfkogel (later Bakema), de slagerij van Timans, daarnaast het woonhuis van de familie Timans, de bakkerij van Vegter, loodgieter Gorens, later lederhandel Romijn en thans de groentezaak van Vos en tenslotte, op de hoek met de Kleinemeesterstraat het woonhuis van de familie Lubbers, later

Zuiderstraat ten westen van de Kleinemeesterbrug (± 1930) met links de Zuiderstraat, v.l.n.r. rijwielhandel Schaap (later kruidenier W. Smid), café Braun (later kachelzaak Smallenbroek en thans textielzaak Irma Adema) schilder Scholtens, sigarenmagazijn Woltjes, steenhouwerij Fledderman en schoenenzaak De Vries. Op de achtergrond de R.K. Sint Willibrorduskerk.

stonden achtereenvolgens de panden van café Braun (later kachelzaak Smallenbroek en thans de manufacturenwinkel van Irma Adema), de winkel in schildersbenodigdheden Scholtens, sigarenmagazijn Woltjes, steenhouwerij Fledderman en tenslotte de schoenenzaak van De Vries. Nadat eerst al een aantal panden is gesloopt voor de vestiging van een De Boer supermarkt, zijn alle panden, behalve die van Irma Adema, aan de slopershamer ten prooi gevallen voor de bouw met aanleg van een parkeerplaats van een grote Lidl-supermarkt.

damesmodezaak Gezusters Kraai en schilderszaak Tulp. Na de brand, midden jaren negentig van de vorige eeuw is het pand afgebroken.

Op de westelijke hoek van de Molenstraat (thans Kleinemeesterstraat) en de voormalige Zuiderstraat was de rijwielhandel van Schaap gevestigd, later dreef de heer W. Smid in hetzelfde pand een kruidenierszaak. Meer in westelijke richting

ONTSTAAN SCHEEPSWERF VOLHARDING- GEBROEDERS BODEWES FOXHOL

Een bijdrage van Harry Bodewes, geredigeerd door Wim A.H. Rozema

Onderstaand het verhaal van één van de oprichters van de werf “Volharding”, Gerard Bodewes, door hem opgetekend in het jaar 1978.

Zijn compagnon was mijn vader Gerhardus (Gradus) Bodewes :

“Van nul tot vijfenzestig ...”

“In juni 1890 kocht mijn grootvader van moederskant een scheepswerfje met een grote woning voor mijn ouders voor de som van 2450 gulden. Er rustte een eerste hypotheek op, à 4%, verstrekt door de houthandelaar Van Calker. Deze werf, voorheen Smit, grensde aan mijn moeders geboortehuis en aan haar vaders werf, waar ze toen houten schepen maakten, samen met hun enige zoon Geert. Mijn vader liet er een fabriekje op bouwen voor 950 gulden. Daar begon mijn vader zijn bedrijf. Toen ik als zevende kind werd geboren werd moeder haar korts overleden broer benoemd en zoo kwam ik aan mijn naam. Dat was op 1 juli 1903. Moeders vader was op 50-jarige leeftijd al overleden en toen zijn zoon Geert ook al jong overleed, ging hun terrein in andere handen over en lag het daar in onze jonge jaren als tuingrond, met de twee huizen erbij. Wij woonden toen aan het meer, waar nu onze werf is. Wij hadden meer belang bij het meer dan bij de school. In 1914-18 moesten mijn 3 broers boven mij in militaire dienst. Mijn vader was erg doof, ze hadden hem al eens bedrogen, daarom moest ik als 12-jarige jongen mijn vader zoveel mogelijk bijstaan en zodoende kreeg ik met andere jongens, die ‘aardappelkrabbersverlof’ kregen, ook vrij. In 1916 kocht mijn vader het terrein terug, dat vroeger van moeders ouders was. Daar zou moeders droom werkelijkheid worden en zou haar zoon, naar broer Geert vernoemd met een andere zoon er weer een scheepswerf beginnen. Op een verkoop in Kootstertille kocht mijn vader een oude scheepsbouwloods op afbraak. Het hele geval werd afgebroken, op een schip geladen en vervolgens met wat wijzigingen op het aangekochte terrein weer opgebouwd. Vader kocht wat oude machines, die werden weer hersteld en zo maakten ze het ons wel gemakkelijk. Voor mij werd ‘handlichting’ aangevraagd en verkregen omdat ik nog minderjarig was. Mijn broer Gerardus werd mijn compagnon. Die kreeg toen sloopstekenles. Ik was 15 jaar en ging bij de werf Muller het ‘ijzerwerk’ leren. Ze werkten daar toen van 6.00 tot 18.00 uur. Eerst begon ik om 7 uur, omdat ik nog geen 16 jaar was en je dan niet om 6 uur mocht beginnen. Echter de andere jongens lachten mij uit en daarom ging ik ook maar om kwart voor zes met een thermosfles vol cacaobonendoppenthees op stap. Er was toen geen betere thee. Ze bouwden toen bij Muller 3-mast schoeners. Zelf begonnen wij in augustus 1919. Toen huurden wij eerst de werf en hadden wij nog 25.000 gulden krediet. Eerst zetten we een bolpraam op (genaamd de ‘Eersteling’) voor eigen rekening en die werd al snel verkocht. Vervolgens bouwden we nog een paar van dergelijke scheepjes. Toen kwam Muller, waar ik gewerkt had, met een mooi aanbod : wij konden voor hem een zeeschip maken van 650 ton. Hij betaalde alles. Maar het liep fout ... Muller ging failliet en wij bleven met het halfklare schip 8 jaar zitten ... De helft van het dubbele huis, dat aan de westkant stond, eens het geboortehuis van moeder, hadden we laten afbreken, anders kon dat grote schip er niet staan. Voorlans konden we toen nog scheepjes van 60 ton bouwen. Ik heb in mijn vrije tijd nog een motorbootje gemaakt voor mijn broer Jos en voor mijzelf en nog een 3 meter bootje voor het eieren zoeken. Later brandde Damhofs fabriek af. In 1928 ging het schip, toen Argus genaamd,

eindelijk weg, voor een zacht prijsje. Daardoor hadden wij de werf weer vrij en maakten wij verscheidene binnenschepen en motorspitsen. Op mijn verjaardag op 1 juli 1931 trouwde ik. Maar al ras kwam de eerste grote crisis en er was daardoor totaal geen vraag meer naar schepen en al gauw liepen de beste vaklui met een schop op de rug naar de werkverschaffing. Iedere maandagmorgen trokken zij naar Jipsinghuizen ...

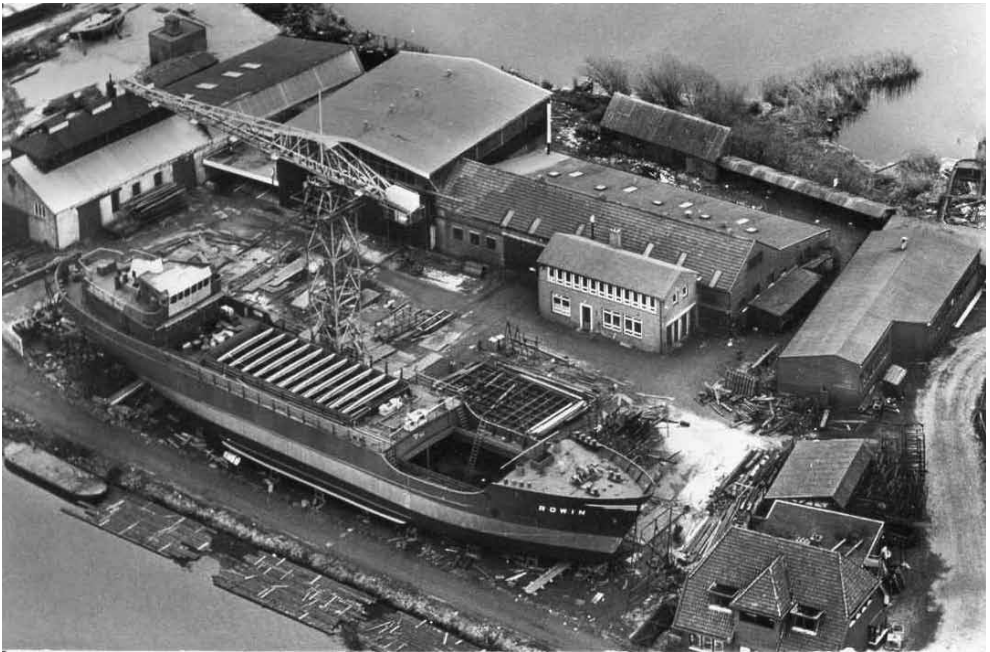

“Ver van huis, van vrouw en kinderen
Op Westerwolds grondgebied
Moet de werkman zwoegen, slaven
Daar zingt hij zijn wrekend lied
Onder de knoet van Dominee Buiskool
En de vloek van Beerenbrouck
En de hele kapitale bende
Daar zucht hij zijn gruwelvloek.”

Alle industrie lag nagenoeg lam. Wij volhardden door opduwers en jachtjes te bouwen. Op het laatste waren we nog maar met ons tweeën en we boerden steeds verder achteruit. In 1937 kwam er eindelijk weer vraag naar coasters. Met de hulp van onze broers zetten wij een coaster van 400 ton op, die wij al vrij snel verkochten. Toen waren we uit de brand en hebben wij vóór de oorlog nog zes coasters gebouwd. Hierdoor konden wij onze schulden eindelijk aflossen. Onze jongere broers konden toen dat geld weer gebruiken. Van het resterende materiaal hebben we nog twee sleepboten gemaakt. Vervolgens moesten we voor de Duitsers werken. Veerpramen moesten wij maken, daar wilden de Duitsers mee naar Engeland. Toen dat niet lukte moesten wij de Kempenaarsscheperen maar weer klaar maken. Daarmee hadden ze ook al geprobeerd om naar de overkant te komen. De koppen waren eraf gesneden, opdat ze er met de tanks voorin konden rijden. Toen in 1945 de vrede eindelijk weer kwam, konden wij de sleepboten erg goed verkopen. De grootste werd “Winston Churchill” genoemd. Wij wisten ze met pijn en moeite uit handen van de Duitsers te houden, anders was er wellicht “Adolf Hitler” op gekomen. En vervolgens maar snel weer coasters bouwen.

De eerste werd weer de “Martini 2”. Zo heette ook de eerste van vóór de oorlog, maar die was in de strijd om de vrede gebleven bij Dieppe. Toen één voor Damhof en al gauw begonnen we voor de familie en voor onszelf te bouwen, de “Harm”, dan weer een paar anderen en toen de “Marie”. We maakten 2 coasters per jaar. Als derde schip voor de familie bouwden wij de “Fambo”. Vervolgens gingen wij de zaken splitsen en kregen wij het oude stee : de Volharding. De schepen werden steeds groter en de werf werd te klein. Daarom kochten wij het huis van broer Jos, die verhuisd was naar Groningen. Dit huis werd gesloopt. Omdat ze met de lierenfabriek ook verhuisd waren konden we dat perceel er ook bij kopen. Toen Bijholt wegtrok konden we dat er ook bij kopen. Dat was mijn laatste bemoeienis”.

Zoals mijn oom beschreef hadden beide broers zonen. Zoals beschreven werd later scheepswerf Bodewes Gruno opgericht en gingen beide broers hun eigen weg. De twee zonen van Gerard gingen met hun vader verder op de Volharding. De oudste zoon van Gradus begon een werf in Franeker, de beide andere zoons Harry en Richard zetten de werf Gruno voort en bouwden daar veel schepen. Goede tijden en slechte tijden wisselden elkaar toen ook al af. Gruno heeft zich in een slechte periode zelfs gered met slopen van oude stoomboten. Later in een slechte periode werd voor een Duitse partnerrederij een coaster gebouwd zonder aanbetalng. Bij de oplevering kon de opdrachtgever het geld niet rond krijgen. Het schip was onverkoopbaar en nieuwe opdrachten waren niet te krijgen en de werf sloot in 1988.

HOOGWATERSLENK EN FAUNAPASSAGE TE WESTERBROEK

Wim A.H. Rozema

**'Ik kreeg een bevel met een stempel O.T.
Voor werk dat ik nooit van mijn leven nog dee
Ik moest aan het graven in modder en slijk
Een wal ter bescherming van 't Moffrikaanse rijk ...'**

Naar aanleiding van de voorgenomen aanleg van een hoogwaterslenk en een faunapassage te Westerbroek is onze Historische Vereniging gevraagd om mee te denken bij de voorbereidingen van dit project. Reden: in het betreffende gebied zijn sporen aangetroffen uit de Tweede Wereldoorlog. In dit artikel aandacht voor het project, de oorsprong van de aangetroffen sporen uit 1944/45 en ... een getuige van weleer aan het woord.

In het Libaurapport 14-105 van 31 juli 2014 (Libau is een onafhankelijke adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit) lezen wij: "In opdracht van de Provincie Groningen is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een locatie te Westerbroek in de gemeente Hoogezand-Sappemeer. De locatie ligt aan de Rijksweg West (N860) en de Hesselinkslaan nabij Waterhuizen. Aanleiding voor het onderzoek is de voorgenomen aanleg van een hoogwaterslenk op het perceel en een faunapassage onder de N860. De locatie waar de werkzaamheden zijn beoogd, wordt hieronder verder aangeduid als plangebied.

Voor het plangebied zijn luchtfoto's beschikbaar, gemaakt door de Royal Air Force (RAF). Op deze foto's van 29 oktober 1944 is te zien dat van zuidwest naar noordoost door het plangebied een (deels dubbel uitgevoerde) vermoedelijke tankgracht loopt. Daarnaast loopt in het zuidwestelijke deel van het plangebied een noordnoordwest - zuidzuidoost georiënteerde loopgraaf in zigzagpatroon. Bij de werkzaamheden ten behoeve van de hoogwaterslenk wordt zowel de tankgracht als de loopgraaf doorsneden. Bij de werkzaamheden ten behoeve van de faunapassage wordt de tankgracht doorsneden. Net buiten het plangebied is op de RAF-foto's een betonnen bouwwerk/structuur te zien. Waarschijnlijk betreft het hier een mitrailleursnest. De bovengenoemde structuren maakten deel uit van de zogeheten Frieslandriegel, een noordzuid lopende Duitse verdedigingslinie die in het zuiden aansloot op de IJssellinie en in het noorden door moest lopen tot aan Delfzijl.

Luchtopname RAF. Schaal 1 : 1000

De afgelopen jaren is er een groeiende belangstelling voor resten en sporen uit de Tweede Wereldoorlog en vindt er steeds vaker archeologisch onderzoek plaats naar deze resten. Uit RAF-luchtfoto's blijkt dat binnen het plangebied een (deels dubbel uitgevoerde) tankgracht en een loopgraaf aanwezig zijn, die deel uitmaakten van de in 1944/45 aangelegde Frieslandriegel. Hoewel de verdedigingsstructuren aan het maaiveld niet meer zichtbaar zijn, zullen de resten ervan zich onder de bouwvoor naar verwachting duidelijk aftekenen. Derhalve wordt geadviseerd om de beoogde werkzaamheden onder archeologische begeleiding uit te laten voeren. Het doel van deze begeleiding is het documenteren van de aanwezige archeologische resten uit de Tweede Wereldoorlog, met name wat betreft de constructiewijze en sporen van gebruik/betreding van de verdedigingsstructuren. Geadviseerd wordt om, voor zover mogelijk, de lokale bevolking en de Historische Vereniging Hoogezand – Sappemeer e.o. te betrekken bij het onderzoek". Aldus het Libaurapport.

In het Libaurapport wordt gesproken over de Frieslandriegel. Wat wordt hiermee bedoeld en welke organisatie zat daarachter?

De Frieslandriegel of Assener Stellingen was een verdedigingslinie in de Nederlandse provincies Overijssel, Drenthe en Groningen en gebouwd in 1944. De linie had als doel om de terugtrekkende Duitse legers tijd te geven om te hergroeperen en zo de geallieerde opmars staande te kunnen houden. Aanleiding van de bouw van de verdedigingslinie was de geallieerde invasie in Normandië in juni 1944. Hierop werd op 30 augustus 1944 besloten om de Westwall weer opnieuw in gebruik te nemen. De linie liep van Kleef tot aan de Zwitserse grens. Om te voorkomen dat de geallieerden bij een opmars via Nederland simpelweg rondom de linie konden trekken, diende de linie verlengd te worden. Eerst werd de IJssellinie, het gedeelte van de Duitse grens naar Arnhem en Zwolle, bij de Westwall betrokken. Voor het gedeelte Zwolle tot aan Delfzijl diende de linie nog aangelegd worden, hetgeen de Frieslandriegel of Assener Stellingen werden.

De ligging werd bepaald van Zwolle naar Meppel, vanaf daar langs de Drentsche Hoofdvaart naar Assen, vervolgens het Noord-Willemskanaal volgend naar Groningen en ten slotte langs het Eemskanaal naar Delfzijl.

Door de snelle opmars van de geallieerden was het noodzaak de linie snel te realiseren. De linie, ontworpen als een zigzaggende tankgracht met daarachter twee loopgraven en daartussen mitrailleurposten, behelsde bij de aanleg veel graafwerk. Er werden door Organisation Todt, die verantwoordelijk was voor de aanleg, vele mannen opgeroepen om te werken aan de linie. Door het verzet werd aangedrongen om niet aan de oproep te voldoen.

Weigeraars werden overgebracht naar strafkampen, zoals 'Port Natal' in Assen of 'Pro Rege' te Spijk:

‘Wij leven in een Lager
Wij slapen er op stro
Het eten is hier mager
De soep spant hier de kroon
We hebben ook een dokter
De kwaal is diarree
Het middel dat hij daarvoor geeft
Is spitten in de zee ...’

Door de lage opkomst begonnen de Duitsers al snel met het uitvoeren van razzia's.

Organisation Todt

In 1933 werd Fritz Todt benoemd tot 'Generalinspektor für das deutsche Strassenwesen'. Hierdoor werd hij verantwoordelijk voor de aanleg van de 'Reichsautobahnen' en was hij direct ondergeschikt aan Adolf Hitler. Voor de aanleg van de autosnelwegen creëerde Todt een organisatie, die in 1938 uitgroeide tot de 'Organisation Todt' (OT). Op dat moment was Todt als 'Generalbevollmächtigter für die Regelung der Bauwirtschaft' verantwoordelijk voor het hele bouwwezen in het Derde Rijk.

Het eerste grote project dat de OT uitvoerde was de bouw van de 'Westwall', een verdedigingslinie aan de grens met Frankrijk. Vanaf 1940 was de OT actief in de bezette gebieden, waar ze zich bezighield met herstel en wederopbouw van straten, bruggen en spoorwegen. Daarnaast werden onder leiding van de OT steunpunten en bunkers gebouwd voor de Duitse onderzeeërs. In 1943 legde de organisatie lanceerinstallaties aan voor de V1 en de V2 en bouwde zij aan de kust van de bezette gebieden in het westen de 'Atlantikwall'. Ook werd de OT ingezet om schuilkelders aan te leggen in Duitse steden en de schade van de toenemende bombardementen te herstellen. Speciale militair georganiseerde eenheden van de OT werden als pioniers ingezet aan het front. In 1940 werd Todt benoemd tot 'Reichsminister für Bewaffnung und Munition'. Hij kon hierdoor zijn OT verder uitbouwen tot een van de belangrijkste organisaties in nazi-Duitsland. Dankzij zijn vele uiteenlopende volmachten wist Todt veel vertragende bureaucratische processen te omzeilen en kon hij zijn organisatie zeer onafhankelijk laten opereren.

Op 8 februari 1942 kwam Fritz Todt om bij een vliegtuigongeluk nabij het 'Führerhauptquartier' in Rastenburg (Oost-Pruisen). Nog altijd zijn er vermoedens dat Adolf Hitler zelf de hand heeft gehad in zijn dood. Todt werd in al zijn belangrijke functies opgevolgd door de architect Albert Speer, die tot de kleine kring van Hitlers hofhouding behoorde. Ook de OT kwam onder zijn leiding te staan. Als 'Reichsminister für Rüstung und Kriegsproduktion' werd hij verantwoordelijk voor de hele oorlogseconomie. Speer hervormde de OT tot een goed georganiseerd geheel, die als schakel tussen de 'Wehrmacht' en de private bouwsector kwam te staan. De OT voerde de opdrachten van de Wehrmacht uit en maakte daarbij gebruik van gecontracteerde aannemersbedrijven uit Duitsland en de bezette gebieden. De arbeiders van de OT waren in eerste instantie vrijwillige of dienstplichtige Duitsers. De OT-leden droegen olijfgroene uniformen met een hakenkruisband om de arm. In de Tweede Wereldoorlog wierf de OT al snel 'vrijwilligers' in de bezette gebieden. Vanaf 1942 werden ook dwangarbeiders en krijgsgevangenen ingezet. Een jaar later leverden ook de concentratiekampen – waar mogelijk – arbeidskrachten voor de OT. Al deze arbeiders moesten zeer zware werkzaamheden verrichten, zoals het aanleggen van tankgrachten en loopgraven, waarbij velen onmenselijk werden behandeld. Eind 1944 telde de OT ongeveer 1,4 miljoen arbeidskrachten. Slechts een heel klein gedeelte hiervan bestond uit Duitsers, meestal oudere of gehandicapte soldaten uit de Wehrmacht, die niet meer geschikt waren voor frontdienst.

Hoe zagen zulke tankgraven en loopgraven eruit en waartoe dienden ze ...?

Een tankgracht of antitankgracht is een diepe en brede, al dan niet met water gevulde, gracht met steile oevers die voor tanks en pantservoertuigen onmogelijk over te steken is. Tankgrachten worden gegraven als onderdeel van stellingen en verdedigingswerken. Tankgrachten zijn effectief in vlakke gebieden met een zachte bodem, zeker als er ook nog een hoge grondwaterstand is. Bij een andere terreingesteldheid worden doorgaans andere soorten tankversperringen aangelegd zoals tankmuren of aspergeversperringen. Een loopgraaf is een soort geul of gang in de grond die soldaten beschermt tegen vijandelijk vuur. Hoewel loopgraven vooral bekend zijn vanwege het grootschalige gebruik ervan in de Eerste Wereldoorlog, worden ze al eeuwenlang door soldaten gegraven. De legers van Julius Caesar bijvoorbeeld groeven onder andere loopgraven bij het Beleg van Alesia in 52 v.Chr. Ook tegenwoordig graven soldaten zich nog regelmatig in, hoewel nooit meer zo uitgebreid als tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen de loopgraven bijna letterlijk van de Noordzee tot de Zwitserse grens liepen. Het doel van een loopgraaf is niet alleen om de soldaten te beschermen tegen vijandelijke kogels, maar zeer zeker ook tegen het krombaangeschut van de artillerie. Een artilleriegranaat moet in, of vlak bij, de loopgraaf ontploffen om echt schade aan te richten; ontploft hij wat verder weg, dan beschermt de loopgraaf de soldaten tegen de explosie.

‘Een bleke maan staat aan de hemel
De wolken hangen zwaar en laag
Zo was ’t eergister, zo was het gister
En zo is ’t net precies vandaag
’t Is iedere dag hetzelfde liedje
Een rilling huivert langs mijn rug
Om half acht ga ik putten graven
En tegen zes kom ik terug’.

Hoewel al weer ruim 70 jaar geleden lukte het uw Pluustergoudredacteur om in het Hoogezandse nog een getuige te lokaliseren, een getuige, die in 1944/45 mee moest graven aan verschillende OT-objecten in onze regio. Zo ook in Westerbroek. Negenentachtig is hij, geboren en getogen in Westerbroek, nu samen met zijn vrouw woonachtig in Hoogezand en hij maakt een bijzonder fitte indruk: de heer B. Veennema.

Veennema vertelt:

“Ik was 17 of 18 jaar toen ik een oproep kreeg. Dat was na de luchtlanding bij Arnhem. Toen moesten hier tankgrachten en loopgraven gegraven worden om het geallieerde front tegen te houden. Mijn vader en ik werden ook opgeroepen. Het was oktober of november. Wij moesten vanuit Westerbroek, waar wij toen woonden, naar De Punt. We kregen een kaart in de brievenbus, telefoon had je toen nog niet. Eerst gingen we naar De Punt. We moesten daar een loopgraaf maken in de tuin van een nsb-boer... Hij kon er alleen naar kijken hoe de hele tuin werd omgewoeld. Verder kon hij er niks tegen doen. We maakten daar een hele serie loopgraven in de omgeving van De Punt. Ieder nam zijn eigen schop mee. De eerste dag dat ik in De Punt kwam brak mijn schop al ...

Mijn vader kwam vrijwel dadelijk weer vrij, want onze koeien moesten gemolken worden. Wij moesten om half acht beginnen te graven. Eerst moest je dat hele eind fietsen vanuit Westerbroek. En 's avonds om zes uur weer helemaal op de fiets terug. Dan lukte het mijn vader niet om de dieren op onze boerderij te verzorgen. Vanuit De Punt moest ik vervolgens werken in Yde. Na een tijdje werden we terug geroepen en moesten we, waar de Drentse A onder de Rijksstraatweg doorgaat, in zeer moerassig terrein een tankwal maken. Ook moesten we daarin een beschoeiing maken. Er was daar een heistelling en dan moesten wij met een aantal mannen dat heiblok omhoog trekken. Eén van de mannen kreeg op een keer een punt van dat heiblok op z'n hoofd, toen de stelling instortte... We stonden daar de hele dag in het water. Er kwamen daar heel veel Duitse soldaten langs. Die kwamen van het front in Arnhem. Ze waren gespannen en ze zagen er haveloos uit. Ze kwamen kijken wat wij daar deden. Ze schudden het hoofd... een tankgracht naast de Drentse A ... door het moeras ... daar zou nooit een tank door kunnen ...

De O.T. kreeg de opdrachten voor de graafwerkzaamheden van een Duitse generaal. Ik ben daar een paar dagen geweest. Er waren heel veel mannen aanwezig op die plek. Ook een grote groep mannen uit Den Haag. Elke dag werd die groep kleiner. Ik denk dat ze er tussenuit knepen of gingen onderduiken. Die Hagenezen waren ondergebracht in een paar boerderijen in de buurt. Wij moesten thuis de nacht doorbrengen. Later vertrok de Haagse groep langs het Winschoterdiep over de rijksweg richting Nieuweschan. Wij moesten korte tijd later ook plotseling vertrekken: naar Kolham. Loopgraven maken. Daar was het allemaal zandgrond. Wij kwamen op het land van kweker Kazemier. Dat ligt dacht ik tegenover de Kokshoeve van de familie Fokkens. Op Kazemiers land moesten wij de eerste loopgraaf maken. Ieder nam zijn eigen schop mee. Op het land van Kazemier stonden wij man aan man, een hoop gravers, ongelofelijk”.

Hij pakte zijn revolver en zei: “Voor mij aan!!!”

“Die OT-ers waren oud-gedienden uit de Eerste Wereldoorlog. De OT-er, die aan onze groep leiding gaf had een schotwond opgelopen. Dwars door zijn hoofd. Aan weerszijden van zijn hoofd zat een deuk. In de kaak... Maar hij had het overleefd. Het was geen beroerde kerel, maar je moest hem wel respecteren natuurlijk: hij droeg een revolver. Ik was jong en dan begin je af en toe te klieren overdag. Op een gegeven moment, ik had denk ik wat gezegd of op een bepaalde manier gekeken, moest ik bij hem komen. Hij pakte zijn revolver en zei: “Voor mij aan!!!” Ik dacht, dat is niet best. Later hoorde ik van iemand, dat er in Drenthe door een OT-er een man was meegenomen in een boerenschuur. Die man was er net als ik uitgepikt en vervolgens was deze man door die OT-er doodgeschoten. Die OT-ers waren partijmensen. Ik struikelde met mijn veel te grote laarzen voor de OT-er aan. Dat waren de laarzen van mijn vader. Die waren voor mij eigenlijk te groot. Soms bleven die laarzen vastzitten in de natte blubber. Dan kon je niet vooruit komen. Ik moest voor de OT-er uit lopen naar een gebouwtje. Gelukkig liep het goed af. Ik merkte wel, dat hij gekrenkt was. Ik werd flink afgesnauwd maar ik kreeg verder geen straf opgelegd. Op het land van Kazemier gebeurde ook nog iets gekks. In één keer een luid geschreeuw. Een haas ...! Hij rende alle kanten op. Tussen de gravers door. Uiteindelijk moest de haas het met de dood bekopen. Hij werd doodgeslagen met een schop. We zijn ook een paar dagen naar Noordbroek geweest. Dat was niet best. We kwamen daar in een heel groot stuk land, tussen Noordbroek en Siddeburen. Daar ligt een rij boerderijen, een heel eind van de weg verwijderd. Als je de dorpsweg afrijdt zie je die mooie oude boerderijen. Voor die boerderijen lag een stuk geploegd bouwgrond. En het was daar zo vreselijk nat. We zakten tot onze kuiten in die losse blubber.

Er was daar een paar weken eerder een zware telefoonkabel ingegraven. Ik denk dat de Duitsers er wel rekening mee hielden, dat het front langzamerhand terug liep naar Delfzijl. Daar stond ook een hoop afweergeschut, bij Fiemel. Dat is een soort landtongetje in de Dollard. Die kabel, dat was een ellende. Wij moesten die kabel weer opgraven. Toen de kabel van wel honderden meters boven de grond was, moest die opgepakt worden. Het was een enorme kabel, loodzwaar. We stonden daar met een enorme groep mensen bij die kabel. Mensen zoals ik, jong, maar ook veertigers. Vaders van een gezin. We hadden echter te weinig mankracht voor die zware kabel. Hij sleepte over de grond en drukte ons ook naar beneden. Ik had zoals ik al eerder zei, mijn vaders laarzen aan. En die Duitsers daar, dat waren geen OT-ers maar frontsoldaten, die schoten af en toe over onze hoofden, gewoon om de schrik erin te houden. Wij waren niet bang, we waren aan dat brute gedrag gewend. Ik kwam daar in grote problemen: mijn laarzen bleven steken in de natte kleigrond... Daardoor kon ik niet zo snel met de anderen meekomen als we weer vooruit moesten. Na zo'n dag van zwaar werken, ging ik 's avonds weer op de fiets naar huis, naar Westerbroek. 's Middags werden er een paar melkbussen met warm eten gebracht. Eén keer heb ik ontzettend gesmuld van zo'n maaltijd. Dat waren aardappelen met koolrapen. En er zat iets van vlees door, meest vellen. Ik heb nooit geweten, dat koolrapen zo lekker kunnen smaken. Vooral omdat je daar in weer en wind aan het werk was. Die maaltijd was een kostbaar moment tijdens zo'n dag. Volgens mij moesten we zelf voor borden en bestek zorgen. Op zeker moment kreeg ik het aan de stok met een oudere man, van veertig of misschien wel vijftig jaar. Hij kon mijn opmerkingen niet langer verdragen. Hij kwam op mij af met zijn schop en zei: 'Zel k die de haarses inhouden...?' Ik liet mij tegen hem aan vallen en greep zijn duim. Hij kon daardoor niets meer beginnen. Dat was puur geluk. De mensen waren erg prikkelbaar. Ik heb daar ook nog hele gesprekken gehad met een Oostenrijker, een partijman. Hij was geen OT-er, maar hij had wel een band om zijn bovenarm. Met die man kon je goed praten. Hij zei, dat zij steeds in oorlog waren. Ik zei daarop, dat wij niet in oorlog waren

Kattekop

gegaan, maar gewoon waren platgewalst door Duitsland. Hij accepteerde mij wel, hij was redelijk ruimdenkend. Soms moesten we een loopgraaf maken dwars door de dijk langs het Foxholstermeer. Dat was levensgevaarlijk, wanneer het hoog water zou worden, was de kans op een dijkdoorbraak heel erg groot. Dat interesseerde ze niets. Het stond zo op de tekening en zo moest het ook uitgevoerd worden. Dwaasheid ten top! 's Zondags moest er ook gewerkt worden. Voor vijf gulden en een pakje sigaretten. Ik wilde op zondag niet werken. Wij gingen naar de kerk op zondag. Ik kreeg dus geen sigaretten, waar ik zo gek op was. Dat was een lokkertje om de mannen op zondag aan het werk te krijgen. In Westerbroek, bij de Hesselinkslaan moest een tankwal komen. Er werkte daar een enorme groep mannen. Waar wij toen woonden werd ook een loopgraaf aangelegd, dwars door de Domineeslaan. Bij de aanleg van zo'n tankgracht stond je in het grondwater te spitten. Vaak zat er op laaggelegen stukken nog veen in de grond. Waar al dat uitgegraven zand bleef, weet ik niet meer.

Wanneer er veel grondwater was, werd er een kattekop gebruikt : een soort ketel met een lange ijzeren hefboom. Twee mannen moeten met zo'n ding pompen. Die dingen waren zeer lastig te vervoeren. Ik heb ook een hele tijd met mannen uit Appingedam gewerkt. Die kwamen iedere

ochtend op de fiets helemaal uit Appingedam. Na de oorlog werden die tankgrachten en loopgraven weer dichtgegooid. Dat mochten de eigenaren van de grond zelf doen, tegen een kleine vergoeding. Achter op ons land in Westerbroek heeft mijn vader ook zelf zo'n gracht dichtgegooid. De grotere klussen deed de Heidemij. Als er te weinig aarde voorhanden was, bleven er kuilen in het landschap achter. De Canadese bevrijders, voorzien van bulldozers, schoven ook wel eens een gracht of krater dicht...”.

(Literatuur: ‘Veroordeeld tot graver’ door Hidde J. Luining; ‘Libaurapport 14-105’ van 31 juli 2014.)

Nabij de Hesselinkslaan te Westerbroek.

UIT HET DAG- EN PLAKBOEK VAN MEVR. D. KREMER-GROENEVELD (III) na de bevrijding (16 april 1945 t/m december 1948)

21 Apr. Was er een verzoek van de canadeezen om 4 dagen geen vervoer op de wegen toe te laten daar zij een groote troepenverplaatsing hebben. Ze zijn zaterdag om 12 uur begonnen te rijden met hun wagens en tancks waaronder tancks van 35 ton. Eindeloos, eindeloos was hun vervoer. Alles rollend materiaal doch alles voor oorloggevechten. Onder luide toejuichingen van het publiek trokken ze door de plaats. Je kon er gewoon niet van werken want je wilde liefst alles zien want zoo iets zie je hoop ik niet weer. Daar de radio centr. nog steeds niet uitzend worden er dagelijks bulletins uitgegeven die je kosteloos bij de drukkerij kunt halen.

16 Apr. Kregen we bericht uit Veelerveen dat hun heele boel opgebrand was door het oorlogsgeweld. Nadat een troep canadeezen uit Ter Apel oprukte naar Vlachtwedde waren er een 150 D. militairen in Veelerveen als bezettingstroepen aangekomen terwijl er voordien nooit geen D. soldaat gezien was. Ze

betrokken de kantoren van de fabriek en hielden die bezet. Toen de canadeezen in Vlachtwedde kwamen begonnen de Duitsers op hen te vuren en ging het van beide kanten op vechten aan daardoor zijn er in Veelerveen na drie dagen vechten 18 huizen en boerderijen opgebrand doch de fabriek is behouden gebleven.

Jan en Coba met hun gezin en vier evacuees hebben drie dagen en drie nachten in t veld gezeten en waren blij dat het afgeloopen was en ze er zelf goed afgekomen waren.

Ontzettend veel materiaal van de canadeezen gaat dag en nacht door de plaats waaronder veel pantserwagens en geschut. Hoe het eigenlijke verloop van de oorlog is kunt ge lezen in de bulletins. Ook worden er weer kranten uitgegeven met het laatste nieuws en bepalingen die elke dag gemaakt worden door het mil. gezag.

De burgerwacht is nog steeds in actie alle N.S.B.-ers op te halen en als de mannen er zijn met de vrouwen te beginnen. Ze worden nu allen ondergebracht in de groote loodsen van Beukemas fabriek en bewaakt door de burgerwacht. De N.S.B.-ers krijgen 's morgens twee sneden brood, 's middags eten van de centr keuken $\frac{3}{4}$ liter en 's avonds weer 2 snee brood.

Ze liggen op stroo en als dekking een deken die ze zelf mee moesten nemen. Veel personen uit de plaats zijn op gehaald.

Nog steeds hooren we het kanongebulder uit Ap.dam en Delfzijl wat nog steeds verzet biedt.

Voor en na zie je canadeese autos met Duitse krijgsgevangenen.

Veel ondergedoken autos komen te voorschijn die allemaal in dienst komen van de N.B.S. (Ned. Bijz. Strijdkr.) bestaande uit oud milit. officieren enz.

Op alle gezichten van de menschen staat een teken dat er groote lasten zijn weg genomen door de bevrijding want de laatste tijd leefden we onder zware druk.

Grote belangstelling tijdens de aankomst van de Canadese bevrijders nabij het gedeeltelijk beschadigde Hotel Faber (13-04-1945)

Herrijzend Nederland

NIEWSBULLETIN no. 6

21 APRIL 1945

De Canadese strijd nog voor Amersfoort, 21 strijd in de Grubba-linie op meete Oostse tegenwoord. De poosie troepen is toegelaten tot op 5 km. van Guld. Overheden, ten N.O. van Amersfoort, want deze van veroverd. Het landbouwgebied van Amersfoort naar de Zuidzee werd bereikt. In Guldland bevinden zich mede de krijgsgevangenen meesters, op de kant van oorlogsgedichten voorbeelden personen, die zich in, andere van de Wieringse helder gestolen. Prof. Scheutens, de voorzitter van de Krijgsgevangenen, te Zwitserland gevangenen. Een nieuw wapen voor de overval en overvalen van de Buiten bij Amersfoort. De Nederlandse diplomatie in San Francisco onder voorzitterschap van Dr. Eilko van Kliefent. Het G. (uit), Suriname en Curaçao hebben afzonderlijk veroveringslijst.

Regelmatig zijn depej, wijzigen Binnen en Handing. Zees, indereveng werd gewonnen. Beide vanden lagga kana onder aan de rivier. Er worden sinds gewonnen gebied in het Z. van Amers. Deutsche helden worden gewonnen op 12 km. van de laatste plan van België. Russische veld van de legerleiding tot in het 16 km. over de Oost. Wiering en deels zijn gewonnen. Gisteren ten Jaar koningsgebied in Berlin te horen. De Russen zijn de Oostse overvalen in veld van de laatste van Amers. Zees veld van het Z. van Amers. Over de Russen van Frankfurt, Madras en Wieringse veld. Het te Amersfoort inget veld in de betrekking van Oostse.

De Geallieerden hebben de betrekking van Druin van de Elbe bereikt. De Russen worden in de richting Guldland aan meete. In Amersfoort, op Heter's veld, in Nieuwburg de Nederlandse gestolen. In Amersfoort hebben zich 3000 50 mannen overgenomen. De Amerikaanse veld van het op het Adolf Hitler Platz. De laatste helden van de poosie van Amersfoort. Het veld van de laatste in Amers. Zees veld van het Z. van Amers. Over de Russen van Frankfurt, Madras en Wieringse veld. Het te Amersfoort inget veld in de betrekking van Oostse.

De veld van Amersfoort. In Amersfoort zijn sinds gewonnen gebied in het Z. van Amers. Deutsche helden worden gewonnen op 12 km. van de laatste plan van België. Russische veld van de legerleiding tot in het 16 km. over de Oost. Wiering en deels zijn gewonnen. Gisteren ten Jaar koningsgebied in Berlin te horen. De Russen zijn de Oostse overvalen in veld van de laatste van Amers. Zees veld van het Z. van Amers. Over de Russen van Frankfurt, Madras en Wieringse veld. Het te Amersfoort inget veld in de betrekking van Oostse.

Morgen, Zondag 22 April 1945, geen nieuwsbulletin.

nationaliteiten, vluchtelingen en die uit Duitschland terugkeeren en niet naar hun woonplaats terug kunnen in worden ondergebracht.

23 Apr. De eerste krant is weer uitgegeven. Oost Goerecht die door papierschaarste niet meer mocht verschijnen in nu weer in eere hersteld en verschijnt 2 keer per week. Onze ramen in de winkel zijn gedeeltelijk dicht gespijkt met hout en voor andern staan broei-ramen zoodat we toch naar buiten kunnen zien maar gelukkig gaan we naar de zomer want het tocht geweldig en het stuift naar binnen. Er werden deze keer bonnen bekend gemaakt voor 4 weken doch nu de bevrijding er is word het wat ruimer en kregen we een extra bon voor peulvruchten en een 1/2 p suiker. t Was gewoon een run naar de winkel want we hadden in lang geen suiker gehad. Nadat Ap dam bevrijd was en ze blij waren er zoo goed afgekomen te zijn openden de

Nog steeds zijn ze met de resten van de brug bezig. Na eerst het grootste gedeelte in de zaak opgeruimd te hebben zijn we weer begonnen ons huis in orde te maken. In die 6 jaren dat we boven wonen hebben we wel de helft doorgebracht in de zaak en wat is de toekomst. Ook hebben we het samen gezellig gehad in de laatste oorlogswinter bij een carbid lampje en een turfkachel. We hebben dit jaar een prachtig voorjaar en bemerken dat alles veertien dagen vroeger is als andere jaren. Deed vroeger wel eens het verhaal de ronde dat meisjes die met D. soldaten uitgingen het hoofd kaal zouden krijgen is dit met een paar meisjes uit Sappemeer toch gebeurt. Villa Overwater is nu Rijkseigendom geworden en de huizen waar de N.S.B.-ers uit zijn zijn ook Rijkseigendom dat is om plundering te voorkomen. De N.S.B.-ers moeten nu bij gedeelten de scholen schoonmaken want er is sprake van dat daar de verschillende

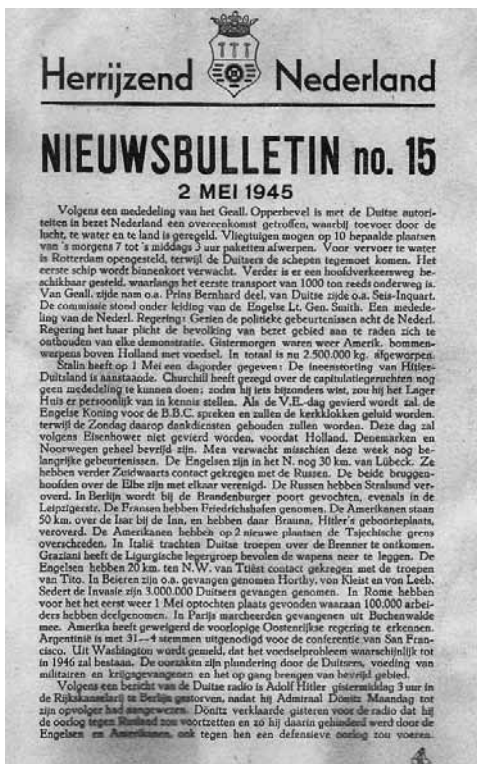
Herrijzend Nederland

NIEWSBULLETIN no. 7

23 APRIL 1945

Canadese patrouilles stoten in noordelijke richting over de weg Amersfoort-Nijkerk door tot het inudatiegebied aan de Eem. Nadat Hoewelaken is veroverd zijn de Canadezen in N. W. richting verder opgericht tot het plaatsje Den Ham. Het 9e Britse Leger staat nu 1 km. ten W. van Ede, dat bevindt in onder Rood-Wit-Blauw en Oranje, het heeft weinig schade geleden. Wat betreft de inudaties wordt gemeld, dat de Duitsers behalve het brakke water van het IJsselmeer nu ook zout water uit de Noordzee over de Wieringseerpolder laten lopen. Hetzelfde geschiedt ook met de inudaties bij IJmuiden. De Britse Prime-Minister Churchill heeft dienaangaande te Bristol een verklaring afgelegd en een waarschuwing tot de Duitsers gericht. In de Wieringseerpolder staat elke weg en elke woning onder water. Een arbeid van 15 jaar is in één klap ongedaan gemaakt. In Delfzijl verdedigen zich 1500 man Duitse marinietroepen. Het zijn lastige tegenstanders. In Nederland zijn sinds de overgang over de Rijn 25.000 krijgsgevangenen gemaakt. Prins Bernhard was gisteren in Leeuwarden, waar hij een onderhoud had met Mgr. Lemmens, Bisschop van Roermond. De Canadezen hebben gisteren Papenburg veroverd en zijn vandaag 10 km. in N. richting opgericht.

Russen vechten in het centrum van Berlin dat nu bijna geheel omsingeld is. Een Duits communiqué meldt, dat ondanks verbeterden tegenstand op een 150 km. breed front, de Russen dit front hebben opengereken. IJterbong en Treuenbrietzen zijn gevallen. Staan daar 50 km. van Dessau, waar de Amerikanen zich bevinden. De beide radiocontact met de Amerikanen, die Russisch sprekende troepen hebben vooruit gereden om verder contact te maken. De vereniging van de Amerikaanse en Russische troepen kan elk uur geschieden. Amerikanen dringen dieper op in Beieren en staan slechts 15 km. voor Regensburg. Het 1e Franse leger heeft Stuttgart ingenomen en heeft de Zwitserse grens bereikt ten W. van het Bodensee bij Schaffhausen. Amerikaanse en Franse troepen zijn over de boven Donau. De Amerikanen hebben de 1e Tsjechische stad Asch bevestigd. In de Harz zijn 56000 krijgsgevangenen gemaakt. De Klauswitz-divisie, die hen wilde ontzetten, is nu zelf omsingeld. Bij Harburg is het Hoofdkwartier van de Deutsche Kriegsmarine de Geallieerden in handen gevallen. Het 5e en het 8e Britse leger hebben Bologna veroverd. Er is te San-Francisco een voorstel ingediend om aan het nieuwe Hof voor Internationale Justitie als zetel aan te wijzen de Nederlandse stad Den Haag.

Duitsers het vuur op de canadeezen en moest Ap dam nog evacueren. Ze zijn nog 10 dagen weg geweest en is Delfzijl eindelijk bevrijd doch Ap dam en omgeving heeft erg geleden. De opmarsch van de Geall. en de Russen naar Berlijn gaat gestadig voort en hopen we, als Berlijn valt, de oorlog afgelopen is.

Doordat er nog steeds geen postverbinding is hooren wij niets van Johan en hij niets van ons en wat zal er nog met Holland gebeuren want voor de menschen in t Westen duurt de bevrijding veel te lang want de nood in de steden is ontzettend en we kunnen niet meer helpen.

2 Mei elke gemeente vraagt de uitlevering van de N.S.B.-ers die in de tijd de plaats hebben verlaten en zoo kwam 2 mei Nasi Bouwman en zijn vrouw uit Meppel hier terug om zich te verantwoorden.

In t Westen worden nu dagelijks levensmiddelen uit Eng. vliegtuigen geworpen en over de bevolking gedistribueerd.

Het weer is heelemaal verandert en is het ijzig koud zoodat de kachel weer moet branden en werden we op 1 mei verrast met een dikke hagelbui. Onze radio hadden we niet opgegeven en is deze weer te voorschijn gehaald uit een

vat uit de grond. Hij heeft daar een half jaar ingezet en is gelukkig goed gebleven. Het wachten is nu op stroom om hem te laten spelen. Van de ingeleverde radios hebben we niets weer gehoord.

Na een paar jaar ondergedoken te zijn geweest zijn er nog vier joden gezinnen teruggekeerd doch wat is er overgebleven van de ontvoerden en welk lot is hen beshoren in de oorlogsjaren. Daar durf je nog niet aan denken. Ook komen de ondergedoken fietsen weer te voorschijn wat je kunt zien aan de lucht banden want de fietsen die er nog reden hadden surrogaat banden van tuinslang of gemaakt van auto banden of houten banden of heelemaal geen banden. Dus jaloers op luchtbanden.

Hitler is dood zoo luiden de buletins die elke dag uitkomen en schijnt de boel in D.L. in elkaar te zakken. t Is maar confereeren en nog eens confereeren.

Het weer is de heele week slecht, regen en koude en in veel gezinnen geen brandstof. Steeds gooien de vliegtuigen levensmiddelen uit in Holland en nog steeds geen verbinding. Het broodrantsoen is weer verhoogd en het vleesch rantsoen ook.

Deze week gingen er weer veel krijgsgevangenen in autos door de plaats.

Als sensatie zei gemeld dat er gemompeld werd dat Nasi Bouman vrijdag 4 mei naar de fabriek van Beukema zou worden gebracht en staan op dezelfde plaats waarvoor 2 jaar om 6 uur s avonds 5 jongens tegen de muur zijn neergeschoten. Een groote menschenmassa van wel 1000 man hadden zich op gesteld om Nasi voor het laatst te zien. Allerlei praatjes deden de ronde doch om half 8 werd er een papier op t raam van t Gemeentehuis geplakt waarop staat

“Bouma is en blijft in de cel”. Toen droop de menigte af.

Het grootste kwaad dat de Duitsers hier gedaan hebben zijn de straffen die uitgemaakt zijn op het Scholtenshuis in Groningen. t Is goed dat muren niet kunnen spreken want de gruwelen die daar van verteld worden zijn te vreeselijk om te beschrijven. Het Scholtenshuis is door de Duitsers zelf in brand gestoken toen de canadeezen naderden maar de plaats zal eeuwig aan het geweld doen denken.

Nu worden overal massagraven gevonden in Norg en Rolde waar de afgemaakte lijken zoo zijn ingeworpen waaronder ook 2 pers uit Sappemeer. Die menschen zijn 2 paaschdag opgehaald door de S.S. Het zijn Arie Bosscher 35 jaar en Willem Berg 50 jaar. De bewoners van Norg hebben de schoten wel gehoord doch durfden er niets tegen doen. Later hebben ze de graven ontdekt. In Norg een massagraf met 60 man en in Rolde een met 35 man. Ze hebben ze alle gekist en aan de fam. bericht gegeven. De twee uit Sapp. liggen aldaar begraven in Sapp. En dan te denken dat de S.S. en de N.S.B.-ers mededeeling aan de D. deden die er dan op hun beurt op af gingen. In Gron. belden de SS ers en Duitsers bij fam. aan waar ze dachten dat ze voor de ondergrondse werkten, haalden hun uit huis en schoten ze voor de deur neer, lieten ze liggen en gingen weg. Nu dat zijn beulen maar geen menschen meer.

4 Mei Vrijdagsavonds werd ons door de burens medegedeeld dat er een wapenstilstand gevraagd was voor Holland, Denemarken, West Duitchland enz. enz. en even later dat zaterdag morgen de capitulatie zou worden geteekend voor bovengenoemde steden Dat was een groote opluchting want dat zou voor Nederland de bevrijding beteekenen. Ongelooflijk.

5 Mei is de vrede geteekend.

Wel werden overal de vlaggen uitgestoken maar verder was er niets te doen in de plaats doch s avonds om 7 uur ging het muziekkorps Juliana door het dorp en om 8 uur begon de radio centrale te spelen en hoorden we de Koningin, die met prinses Juliana in ons land was, door de radio spreken doch jammer genoeg was het niet erg duidelijk. Later nog wat muziek maar daar had je nog geen belang bij. Je zat in spanning te wachten op bericht van Johan en de fam. O wat hebben we toen toch onze telefoon gemist die ons door de D. instantie ook afgehaald werd. De mannen van de telefoon die de kastjes weg moesten nemen deden het voor de Duitsers niet vlug genoeg en gaven de D bevel dat het wel wat vlugger kon. De D. hadden haast maar onze menschen niet.

Nu de vrede geteekend is worden er geen bulletins meer uitgegeven. In de bevrijdingsdagen hadden we een paar keer het genoegen de Schotse Hooglanders te hooren met hun doedelzak

muziek. Een aardig gezicht met hun korte plooi rokjes aan.

De kranten schrijven dat er spoedig iets groots zal gaan gebeuren en is alles in afwachten.

En hiermede is er een einde aan de Hitler oorlog gekomen want in Duitsl. zakte de zaak al spoedig in mekaar. Nu was het werkelijk vrede 5 mei 1945.

8 Mei werd er 's morgens voor de radio omgeroepen dat dit de feestdag van de bevrijding zou zijn voor Hoogezand en Sapp. De werkegevers werd verzocht het personeel die dag vrij te geven met behoud van loon. Voor zoover dit niet gebeurt was werd ieder verzocht de vlag uit te steken. Ondertekend door Burgemeester Tuin en Jonkeren.

Alle buurtver. maakten in hun buurt oranje versieringen over de straten en pleinen en was alles in feeststemming. Wij hebben een feest in de tuin gehad met de heele buurt en moesten er zelf iets van maken. Toch was het heel gezellig. Om 8 uur begonnen we en om half elf gingen we tezamen naar het vuurwerk op het voetbalveld waar ook muziek was. Aan de spertijd werd niet meer gedacht. Het was feest na 5 jaar onderdrukking. Overal zag je groepjes jongelui dansen en hossen op straat.

De N.S.B.-ers in de loodsen werd het nieuws van het verslagen Hitlerregiem medegedeeld. Doch er waren bij die zeiden dat zij met 3 weken weer de baas waren. Wat een vertrouwen terwijl hun leider Mussert gevangen is genomen en Hitler dood is.

Ook de volgende dag is er bij aangeknoopt als feestdag en de eerste dag zij nog gemeld dat de Burgemeester met enkele genoodigden een bezoek hebben gebracht aan de slachtoffers van het terreur op 5 Oct. om hun nagedachtenis te eeren. Drie straten zijn omgedoopt en de namen van de gevallen gekregen.

Herrijzend Nederland

NIEUWSBULLETIN no. 18
5 MEI 1945

Veldmaarsch. Montgomery meldde gisteravond aan het Geall. Hoofkwartier:

Alle Duitse Strijdkrachten in Nederland, Noord-West Duitsland en Denemarken, met inbegrip van Helgoland en de Waddeneilanden, hebben zich onvoorwaardelijk overgegeven, ingaande Zaterdag 5 Mei om 8 uur.

De volgende bijzonderheden zijn nog bekend geworden: Nadat de eerste Duitse delegatie de overgave kwam aanbieden van troepen, die voor een deel nog tegen de Russen vochten, deelde Veldmaarschalk Montgomery hen mede, dat ze zich dan maar aan de Russen moesten overgeven. Hij liet hen een kaart zien, waarop de vorderingen duidelijk stonden aangegeven. Het bleek dat de Duitse officieren geen idee er van hadden hoe volledig de nederlaag was. Ze gingen toen terug, om nadere instructies van Generaal Busch te halen. Later kwam de delegatie onder Admiral Friedenburg terug met volmacht de onvoorwaardelijke capitulatie aan te bieden. Ze gingen de tent binnen en tekenden het document op een ruw-houten tafel met een gewone kantoorkop. Dit geschiedde Vrijdagavond half zeven.

Admiral Dönitz reidde: De strijd tegen de Westel. mogendheden is nutteloos geworden. Wij willen echter doorrechten tegen de Russen.

In Denemarken moeten de Duitsers in hun kwartieren blijven, terwijl de vrijheidsstrijders de orde zullen handhaven. In de Oostzee werden ruim 200 schepen met vluchtende Duitsers, w.o. een mailschip van 10.000 ton, vernietigd.

Veldmaarschalk von Kluge heeft zich overgegeven.

Berchtesgaden is genomen. Binnenkort kan contact verwacht worden van de Russen, die Lina in Oostenrijk naderen, met de Amerikanen, die op het punt staan Lina binnen te rukken. Salzburg en Innsbruck zijn genomen en het 7e leger is door de Bennesers opgetrokken en heeft contact gemaakt met het 5e leger van Gen. Alexander. In Italië zijn in totaal 29000 vliegtuigen vernietigd.

De haven van Rangoon is nagenoeg onbeschadigd. Lord Louis Mountbatten, de bevelhebber in Birma, verklaarde, dat de Japanners bij de strijd in Birma 250.000 man verloren hebben.

Minister President Prof. Mr. P. S. Gerbrandy gaf hedenmiddag om 1 uur de volgende verklaring waarin hij o.a. zeide:

Het Duitse Rijk met zijn middadige regering is verslagen. De Duitse geheime politie leert niet meer aan Uw buitens en wegen. U zij verlost. Bekroond is de taalheid van de mannen en vrouwen van het verzet. Als U de dieptepunten in Juni 1940, Febr. 1942 en April 1945 overweegt, dan besef U dat Uw bevrijding is een wonder Gods waarvoor Hem allereerst dank toekomt.

Gij zijt nu vrij om de verbanneenen helderlijk in Uw midden op te nemen, vrij om de wanhoed openlijk te schrijven. Vrij om U voor te bereiden op de taak die U wacht in de Stille Zuidzee. Het leed aldus schreef ten hemel.

Volk van Nederland, gij zijt vrij. Uw Regering boodt er zich van overtuigd dat U die vrijheid zo zult gebruiken dat U de eerdelijk afschijnt van booggeesten en nageslacht. Een nieuwe taak ligt voor ons, onder de nieuw te vormen regering.

LEVE ONZE VORSTIN, LEVE HET KONINKRIJK DER NEDERLANDEN.

Er verschijnen geen verdere uitgaven meer van bulletins.

Herrijzend Nederland

EXTRA BULLETIN No. 19
7 MEI 1945

De onvoorwaardelijke overgave van alle Duitse strijdkrachten in Europa is vanaf hedenmorgen 2 uur een vol-dongen feit.

10 Mei. Hemelvaart. Bevrijdingsdag en voor 5 jaar bezettingsdag.

De heele week is het stralend zomerweer. De kinderen lopen bij de straat het volgende liedje te zingen,

A.B.C.D.E.F.G.

Weg met de moffen en de N.S.B.

Moeder laat die moffen stikken,
anders hebben we niets te bikken.

A.B.C.D.E.F.G.

Weg met de moffen en de N.S.B.

vooral als ze met de N.S.B.-ers op stap zijn naar hun werk. Ze moeten nl. de fabriek van Beukema aan de Kalkwijk schoon maken voor de gerepatrieerden uit Duitschl die niet naar hun woonplaats terug kunnen keren. Veel jongens zij er bij die met arbeidsdienst naar D.L. gestuurd zijn en in hun groene pakjes lopen.

Overall zie je weer bekende gezichten opduiken want de ondergedoken spoormensen en illegalen en joden komen weer terug. Verschillende joden zijn in Friesland bij de boeren ondergedoken geweest. De boeren waren veel gereformeerden die het waagden joden onderdak te nemen. De joden en de spoormensen zijn alles kwijt geworden door dat hun huizen leeg gehaald werden op bevel van de D. Doch nu zijn de N.S.B.-ers aan de beurt om opgehaald te worden en al hun huizen en goed word verbeurd verklaard. Hun huizen worden door de onderduikers in gebruik genomen en de meubels onder hen verdeeld, die niets hebben overgehouden. Ook is er in de gemeente gecollecteerd in t bijzonder voor de slachtoffers van de D. terreur voor de spoormannen en onderduikers en onderduikers uit de gemeente Hoogezand die al hun bezittingen zagen geroofd. Het betrof in onze gemeente 24 gezinnen die alles hebben verloren en 11 gezinnen die ten deele zijn gedupeerd en allen dringend hulp noodig hebben.

Nu is het wachten op bericht van Johan en de fam. waar we toch erg naar verlangen hoe of die er verder zijn doorgekomen nu we hen niet meer kunnen helpen.

Het weer is omgeslagen en het is koud en winderig.

20 – 21 Mei 1945 Pinksteren 1e Pinksterdag zon en veel wind. 2e P. regen en koude.

Lange autocollones rijden dagelijks van de canadeezen door de plaats en waar maar een auto stil staat hollen mannen en jongens op hun af om een Eng. cigaret machtig te worden want de rookerij bij de mannen is een hopeloze toestand. Gelukkig zijn de can. er nog al scheutig mee en deelen ze vaak uit. De meisjes krijgen souvenirs of een tablet choc. van hun. In de Hotels en cafes mag weer gedanst worden waar voor groote belangstelling is. Alleen is het voor de kasteleins hopeloos om iets te schenken. Officieel is de verduistering opgeheven.

Foto van een Canadese soldaat op de Verlengde Zuiderstraat, gemaakt op de dag van vertrek uit Hoogezand (19-06-1945). Geheel links een gedeelte van de kruidenierszaak van de familie Kremer met daarnaast Modehuis Gorens.

Deze week zijn we naar Gron. geweest en hebben we de stad doorkruist doch daar is heel veel door het oorlogsgeweld vernield. Enkele straten zijn geheel weg en veel hoekhuizen liggen aan de grond.

Groote hotels en zakenpanden zijn verdwenen en door de heele stad zijn de ruiten stuk of doorboord met kogelgaten van granaten. t Is echt een droevig gezicht en is al het mooie uit de stad. De plantsoenen en pleinen zijn door de O.T. werken omgezet in Schuilkelders en loopgraven en is alles vernield.

We kunnen een bon krijgen voor 100 baggerturf die afgehaald 1.10 kosten maar wat helpen die nu. Gelukkig hadden we tot dusver nog wat turf op de kop getikt en boomen gezaagd voor houtblokken.

26 Mei kregen we gelukkig een briefkaart van Johan dat alles goed was en hij nog niets van ons gehoord had ofschoon ik al twee keer heb geschreven. De post gaat nu alweer veel beter.

1 Juni Dagelijks trekken de moffen met groote troepen in autos door de plaats naar hun heimat doch wat zullen ze daar vinden, verwoestingen en puinhopen maar dat hebben ze hier ook gedaan. Ze kijken strak voor zich uit en allen even somber. Toch valt het op dat ze nog zooveel mee mogen nemen. Hier gaan ze met autos maar op de Kielsterachterweg gaan de Duitsers in lange collones loopende door Zuidlaren Kielwindeweer naar Veendam waar een kamp is waar ze onder bewaking staan van de canadeezen. Ze zingen nu niet meer "We varen naar Engeland".

Aangekondigd was dat er drie Nat. Feestdagen zouden komen doch aanplakbiljetten kondigden aan dat het feest niet doorging daar eerst alle menschen in hun woonplaats terug gekeerd moeten zijn.

In de stad in het Damsterdiep en Schuitendiep hebben de moffen heel wat schepen laten zinken die half of gedeeltelijk boven het water uitsteken. Dat is een droevige aanblik bij het binnenkomen der stad.

De werkzaamheden bij de Hoogez. brug zijn in volle gang om er spoedig een nieuwe over te krijgen. Wat de bonnen betreft krijgen we nu al heel wat meer. Voor de kinderen moeten bonnen voor ingeleverd worden voor Eng biskwie en choc.

De canadeezen die hier in de plaats zijn ruilen veel voor sigaretten. Ze gaven een pond thee voor 10 eieren en sigaretten voor een fles wijn of sterke drank of iets dergelijks.

Toch is het al weer gelijk als voor de oorlog. De menschen mopperen en kankeren al weer over de tijd en onder de D. bezetting durfde niemand de mond open te doen. Waarom nu niet allen meehelpen de wereld weer op te bouwen in vrede.

Velen van de gerepatrieerden die uit Duitsland komen willen wel werken doch omdat ze in Duitschl. tewerk gesteld zijn komen ze nog niet in aanmerking voor arbeid daar ze op her arbeidsbureau zeggen dat ze 4e klasse Nederlanders zijn. Veel werk is er bij de boeren en de kweekers De scheepswerven liggen nu meest stil ofschoon ze in bezettingstijd werk genoeg hadden voor de moffen en daarvoor ook materiaal kregen. Ook de timmerlui hebben geen materiaal om te bouwen. Groente is er schaars te krijgen.

10 Juni Deze week kregen we hier weer een heele bezetting van canadeezen. Veel huizen zijn er voor gevordert en vragen ze ook inkwartiering bij de burgers.

Overwater verwisseld weer van bezetter. Het repatrieeringsbureau moest er weer uit en werd het door de staf van de canadeezen bezet.

De kinderen gingen juist weer drie weken naar school en nu is de Komschool, de Chr. school en de Kath. School allen gevordert door de canadeezen. Het is niet alleen druk op de dag met het rijden van de canadeezen maar ook de heele nacht gaat het maar door.

Steeds is het koud en guur weer en hopen we dat het met de langste dag veranderen mag.

16 Juni is Johan na 1½ jaar weer eens drie dagen thuis geweest op de motor daar er nog heelemaal geen middel van vervoer is.

Door de radio hoorden we dat de kinderen die hier voor de hongersnood waren uit de groote steden spoedig weer naar huis gaan en er nog weer een transport van 2000 kinderen naar t noorden zou komen dus dat zal een omwenteling worden.

Veel gebeurtenissen hebben verder in Junimaand niet plaatsgevonden.

Juli '45 Door de radio word bekend gemaakt dat we 15 Juli weer stroom zouden krijgen. Niet dat het alleen een gemak zou beteekenen maar dat er ook aanvoer van kolen zal komen. Gingen in de tijd van bezetting alle meisjes met de moffen uit nu gaan ze met de canadeezen. Nog steeds zitten de scholen vol militairen. De gerepatrieerden zijn uit H zand naar hun woonplaats overgebracht en zijn ze allen weer weg.

Het nieuwe ministerie is weer samengesteld en zullen we afwachten wat daar van terecht komt. Als men al het rijden van die canadeese autos ziet lijkt het of de oorlog pas gaat beginnen. Al 5 dagen trekken er geweldige colonnes autos en gevechtswagens door de plaats.

De meubels van de N.S.B.-ers zijn alle onder de ondergedoken spoormenschen en andere verdeeld en de huizen van de N.S.B.-ers zijn allemaal onteigent en rijkseigendom geworden en word de knecht belast het bedrijf voort te zetten. Overal staan de gewassen slecht daar er geen kunstmest op het land is gekomen. Deze week krijgen we weer verbetering van brood.

Het is de laatste tijd erg slecht en haast niet te eten. Melk was een tijdlang genoeg te krijgen maar word nu schaars en krijg je alleen datgene wat op de bon word verstrekt. De bonnenlijst word elke keer uitgebreid en veel meer te krijgen.

De canadeezen komen nooit in de levensm. zaken want alles wat ze noodig zijn hebben ze zelf meegenomen of word aangevoerd. Om een eind te maken aan de zwarte handel is er door het nieuwe ministerie afgekondigt dat alle papiergeld van 100 gulden moeten worden ingeleverd bij de banken en het papiergeld dat in buitenland zit geen waarde meer heeft.

De inlevering is opengesteld van 9 Juli tot 15 Juli. Zoo zijn er die week nog hooge prijzen betaald voor verschillende dingen bijv. voor een groote B.M zeilboot 8000 gld.

Ook werden er papiertjes van 100 gld verkocht voor ¼ van de waarde. De banken hebben heel wat papiergeld van 100 gld binnen gekregen.

Ook bij de N.S.B.-ers die in het strafkamp zitten is het bericht doorgezonden dat papiertjes van 100 geen waarde meer hadden na 15 Juli. En ofschoon ze bij intrede in het kamp onderzocht zijn en hun het geld afgenomen is hadden ze nog heel wat verstoppt. Ze hadden het in haar mantels genaaid en in hun kleeren verstoppt en zoo meer. De eerste dag kregen ze in het kamp 63000 gulden en de tweede dag over de 100.000 gulden aan papiertjes van 100 gld binnen van de N.S.B.-ers. De zomer is afwisselend. Een paar dagen mooi weer en het is weer mis.

Nog steeds wemelt het hier in de plaats van canad. En er is een verbod uitgevaardigd dat kinderen van 18 jaar na 10 uur niet zonder geleide op de straat mogen zijn en na 8 uur niet meer in openbare gelegenheden. Ook is het verboden iets met haar te ruilen of van hun te koopen. Wat was het eerste stukje Eng. choc heerlijk dat op de bon verstrekt werd. Om te smullen.

Het voedingsprobleem word nu al heel wat gemakkelijker maar met de bonnen word het steeds moeilijker. De bonaanwijzing kan wel heel wat gemakkelijker zijn. Deze keer gaf het dan ook aanleiding tot protest. Hoe het nu een volgende keer eens word.

Veel autos met kinderen uit Holland en Arnhem enz. zijn hier langs gegaan die alle naar Denemarken gaan om van de voeding en de natuur te genieten. De Deense autobussen halen de kinderen zelf op.

De eerste trein is zijn loop weer begonnen. Eerst een proefrit en al spoedig kwamen de treinen met kolen aan voor de gasfabriek zoodat we binnenkort de gaskachel weer kunnen plaatsnemen. Het prinselijk gezin is weer in ons land terug gekeerd per vliegtuig en hebben hun intrek genomen op Soestdijk. Ook de drie prinsesjes hebben de reis met hun gemaakt.

Onze Prinses Juliana hield een radiotoespraak tot het Ned.Volk.

Om het leven weer gewoon op gang te krijgen hoort heel wat toe. De eene moppert hierop en de andere kankert daarop. Werken willen de menschen nog niet.

De N.S.B.-ers trekken er 's morgens om 7 uur op uit om te werken bij de boeren en de kwekers en komen om 5 uur terug. Wat zal er nog eens met hun gebeuren.

De bioscoop heeft in 6 weken niet gedraaid doch heeft haar poorten weer geopend.

Gelukkig beschikken we weer in beperkte mate over El. licht. De twee eerste maanden Juli en Aug maar we 8 kw. stroom gebruiken en het gas is voor 2 maanden 34 K. m. t Is nog erg weinig doch langzaam zal het wel beter worden. t Is weer een stap in de goede richting.

Het weer in Aug. maand is slecht. Weinig zon en koud en guur.

Nog steeds zijn hier veel canadeezen doch van mil. gedoe is niets te bespeuren. Een heel groot verschil met de moffen.

Steeds worden er nieuwe massagraven ontdekt nu weer in Delfzijl en Anlo – Exlo waarin de lijken zoo maar geborgen zijn. t Is haast ongelooflijk op welke wijze deze menschen de dood zijn ingegaan en vermoord. In de kranten staan veel van de gruwelen aangegeven.

Door de radio praten ze over oorlog in Japan en Indië over vredesvoorwaarden. Als dat waar zou zijn zou Indië spoedig bevrijd zijn.

Weer gaan er vele autos langs uit Denemarken die kinderen ophalen uit de steden voor een reis van 3 maanden. Gelukkig kunnen de kinderen nu rustig uit gaan nu de oorlog in Europa af geloopt is. Ze zwaaien met vlaggetjes en lachen en zingen en wuiften.

Het weer is slecht. Weinig zon en veel regen. De N.S.B.-ers gaan nu met vrachtautos naar het werk bij de boeren in de omtrek. Altijd gaan er een paar burgerwachten met geweer op schouder mee om opzicht op hun werk te houden. Voor en na zie je ziekenvervoer van de N.S.B.-ers in de kampen. Ze worden dan op een brancard door de N.S.B.-ers gedragen naar het ziekenhuis dat ondergebracht is in t Vonkgebouw hier tegen over altijd onder bewaking van een burgerwacht.

Weer gaan vredesgeruchten waarin Japan aan geraden word de vrede te aanvaarden. De geall. hebben een atoombom uitgevonden en deze op Japan uitgeworpen die een vreselijke uitwerking hebben.

9 Aug. Rusland in oorlog met Japan. Nog steeds breidt de oorlog zich verder uit in plaats van vrede.

13 Aug. Japan aanvaardt de voorwaarden van het ultimatum van Potsdam doch stelt ook zijn eischen. Nu is alles in spanning hoe die eischen zullen luiden. (Zie hiervoor de krantenberichten). Weer zijn er voorwaarden gesteld door de geall. en is het afwachten wat Japan doet. Elke keer zit je vol spanning te luisteren naar de radio berichten. Neen vandaag nog niet. Morgen maar weer. Neen het gaat vandaag weer niet door.. Japan laat steeds op zich wachten. Een vreselijke spanning komt over je.

15 Aug. Japan heeft gecapituleerd. Eindelijk is Indië bevrijd en is hiermee een eind gekomen aan alle oorlogsellende.

Overall worden de vlaggen uitgestoken voor de bevrijding ofschoon er geen feestelijkheden plaats hebben daar deze bevrijding feesten gesteld zijn op 30 – 31 Aug.

Ofschoon we de laatste tijd al veel op de bonnen kregen zijn er deze week weer heel wat meer levensmiddelen te krijgen. Ook zit er schot in om het economisch leven weer op peil te brengen. Overal zijn ze ook bezig het trein verkeer weer op gang te krijgen doch de bruggen over de IJssel zijn opgeblazen en is dat een groote belemmering. De canadeezen hebben er een prachtige noodbrug over gelegd zoodat de autos er weer over kunnen doch de spoorbrug zal nog wel een tijd duren. De noodbrug (baillybrug) is 900 meter lang. Het is de langste brug ter wereld. De treinen rijden tot Meppel en word het verdere verkeer onderhouden tot over de IJssel met canadeese autos en vandaar per trein verder.

Daar ook wij verlangen kregen naar de fam in Utrecht zijn Trijn en ik met een verhuiswagen mee gegaan naar Utrecht. Het viel ons onderweg nog mee dat alles nog zoo goed is afgelopen was met dat oorlogsgeweld. Toch neemt het autoverkeer ook weer toe.

De B.S. (Binnenlandse Strijdkrachten) is ontbonden.

Overal in den lande worden bevrijdingsfeesten gevierd. Ook in Hoogezand worden voorbereidende maatregels getroffen. Buurtverenigingen worden opgericht om samen te werken. De feesten zijn vast gesteld op 30 – 31 Aug. Op 31 Aug zal de nieuwe brug officieel in gebruik genomen worden.

Als je die gruwelen in de krant leest over hetgeen de Duitsers gedaan hebben in de concentratiekampen in Duitschland waarheen de Nederlanders gevoerd zijn is het niet te geloven dat het waar gebeurd is en toch is het zoo. Ik heb er enkele boekjes over gekocht om de verhalen te bewaren want na verloop van een paar jaar zouden de gruwelen vergeten zijn.

Is jammer dat het geheele Duitse volk niet vernietigd is. Zij zijn het die leed over de heele wereld hebben gebracht.. Zij zijn het die de oorlog zijn begonnen ofschoon zij graag de schuld op een ander werpen.

30 Aug. Overal feest. Alle straten zijn prachtig versierd doch van opgewekte feestvreugde kan niet gesproken worden. Wel word er in de Hotels gedanst maar er is niets te krijgen dan een kopje zwarte koffie. Zonder suiker – zonder melk of een glas surogaat limonade zonder smaak. Word daar nu maar eens vroolijk op. Daarbij zitten er veel menschen te denken aan hetgeen er bij verscheiden fam. verloren is gegaan aan menschenlevens en op welke manier ze de dood hebben gevonden.

31 Aug. De verjaardag van onze Koningin. s Morgens 9 uur dienst in alle kerken. Om 11 uur word de brug door Burgemeester Tuin officieel geopend. De Burg. hield eerst een rede tot de canadeezen en bracht hun dank dat zij het waren die de bevrijding tot stand hadden gebracht en daarmee een eind gemaakt hebben aan de oorlog. Vervolgens bracht spreker dank aan de menschen die het klaar gespeeld hebben in zoo'n korte tijd de brug klaar te maken. Bij de aanvang verzocht spreker een minuut stilte voor de helden die tijdens de bezetting hun leven hebben gelaten. Een ontzettende menschenmassa was hier samen gestroomd om bij de opening aanwezig te zijn. Na de rede verzocht spreker zijn Echtgenote het lint door te knippen en gingen zij als eerste over de brug. Bij deze gelegenheid werd er gecollecteerd voor N.V.H. (Nederland Volks Herstel). 's Middags werd er een groote optocht gehouden van "Alles rijdt" hetwelk een groot succes is geworden. Alle zaken mochten etalagelampen laten branden en veel huizen waren voorzien van El. lampjes zoodat het s avonds een heele drukte en tot groote vreugde werden bij alle bruggen de El. straat verlichting aangestoken wat op zich zelf al een heerlijkheid is. Hoe zijn we toch de winters doorgekomen toen er nergens geen verlichting meer was. De optocht van de verschillende verenigingen uit de plaats werd s zaterdags gehouden daar het donderdags in t water is gevallen. Gelukkig was het drie dagen prachtig weer geweest zoodat alles goed geslaagd is.

Wat zouden de N.S.B.-ers wel zeggen die achter prikkeldraad zitten.

Sept. Het leven begint weer een beetje normaal te worden ofschoon er heel wat menschen zijn die nog steeds geen lust hebben om aan het werk te gaan en dat komt veel al door de zwarte handel. Er word veel gedaan in Eng en canadesee sigaretten die van de eene hand in de andere gaan en ieder verdient er wat aan.. Ze geven met alle genoeg 1.50 voor een Eng. sigaret wat ook al weer zijn oorzaak vind in te weinig rookerij voor de mannen.

De eigengekweekte tabak is nog niet klaar en dit jaar komt er niet zooveel van doordat er te weinig zon is. Ook speelt het een groote rol daar de menschen voor hun geld niets kunnen koopen. Ze loopen allemaal met veel geld in de zak en word er veel uitgegeven aan groente en fruit die dit jaar vol op te krijgen is. Al het ander is nog op de bon zooals levensm. kleeren kousen schoenen en klompen en niets word er verstrekt.

De kinderen loopen allemaal op houten kleppers met een bandje over de voet. Als het regent zijn ze er ongelukkig mee want dan worden ze nat. Ook loopen de dames en meisjes en kinderen met bloote beenen daar er haast geen kousen meer zijn en die je nog hebt wil je graag bewaren voor de winter die aankomt.

Nu komt de geldkwestie aan de beurt, wat dat nog eens zal worden. De minister van financiën heeft een radio rede gehouden hoe het in de toekomst met ons geld zal gaan.

De papiertjes van 1000 en 500 zijn al lang uit de circulatie en de papiertjes van 100 zijn ingeleverd en nu word er afgekondigt dat al ons papiergeld ingelevert moet zijn voor 26 Sept. Zie hiervoor de kranten en de briefordner.

25 Sept. Ieder krijgt op 25 Sept 10 gulden nieuw papier geld en kan op 26 Sept zijn laatste oude papier geld bij de bank inleveren. Het zinkgeld dat onder de moffen in omloop is gebracht blijft voorlopig bestaan en het oude zilvergeld mag weer in omloop gebracht worden als vroeger. Al het geld en papieren, effecten enz moesten ingeleverd worden en zijn geblokkeerd zoodat niemand iets los kan krijgen. Ieder gaat met 10 gulden opnieuw beginnen. Later krijgen de zakenmensen hun los geld vrij om hun zaken te drijven.

Steeds komen er nieuwe berichten over de geldcirculatie die ik niet alle beschrijf daar ze uitvoerig in de kranten staan in de briefordner.

Veel jongens die zich opgegeven hebben om Indië te bezetten en de Jappen er uit te jagen zijn opgeroepen om zich gereed te houden. Velen zijn al vertrokken, ze gaan eerst naar Engeland en worden vandaar ingescheept naar Indië. Het kader van ons is op geroepen om de jongens op te leiden.

Wij hadden gedacht dat als er vrede was alles weer in orde zou zijn over de heele wereld maar dat is nog verre. We hadden niet gedacht dat er in ons land nog weer soldaten zouden moeten komen maar Indië moet bevrijd worden.

Nog steeds zijn de scholen bezet door de canadeseen. De vacaties zijn afgelopen en moeten de kinderen weer naar noodscholen die in fabrieken of in een hotel zijn klaargemaakt.

Het distributie apparaat is niet zoo goed in orde als in bezettingstijd. Wel krijgen we veel meer op de bonnen doch vaak komt het voor dat er bonnen voor een artikel aangegeven word terwijl het niet aanwezig is en moeten de bonnen opgeschreven worden hetgeen voor de winkeliers een heel werk geeft.

Dezer dagen kwam er een familielid bij ons die terug gekeerd is uit het Duitse concentratie-kamp "Buchenwald" maar als je hoort vertellen van de gruwelen die daar gebeurt zijn en wat zulke mannen daar hebben doorgemaakt is het haast niet te geloven dat het waar gebeurt kan zijn. Misschien geeft hij mij nog eens een uittreksel uit een verslag van hem. Anders geeft het boekje "Terug uit de hel van Buchenwald" het heel goed weer. Toch zegt hij is het op geen stukken na te beschrijven wat daar geleden is.

De N.S.B.-ers zijn meest uit H zand weg en vervoerd naar Pieterburen en Kantens waar de mannen in de slikken moeten werken of aardappels rooien. De vrouwen zijn naar Farmsum gegaan in de barakken die eerst door de Duitsers bezet zijn geweest. Wat zal er verder met hun gebeuren en wat zou er met ons gebeurt zijn als de Duitsers de oorlog eens gewonnen hadden. Nov. Nog steeds word er in Indië hevig gevochten tussen de Indanneers tegen de Nederlanders en de Britten. Ook daar schijnt de Hitlergeest te heersen. In Indië vragen ze nu zelfbestuur enz. Zie krantenberichten.

Het weer heeft zich tot heden goed gehouden want de brandstofvoorziening lijkt nog slecht. Er is alleen voor èen bon turf afgeleverd dat is voor 350 persterven of 450 baggers. Wel krijgen we elke maand 3 L petroleum en kunnen ons daarmee verwarmen.

In de plaats zijn enkele N.S.B.-ers teruggekeerd doch hebben voorlopig huisarrest. Alles wat er te koop is geweldig duur en slecht. Het verkeerswezen is weer gemakkelijker geworden daar de verbinding met de trein naar Holland weer mogelijk is.

9 Nov. is het eerste K.L.M. vliegtuig weer naar Indië vertrokken en begint ook in de lucht alles weer te leven. Alleen s zondags is het lastig want dan rijdt er geen trein of bus.

Er word gezegd dat we dit winter nog niet veel kolen zullen krijgen dus zal het met de brandstof wel schaars worden.

Verder gebeurt er in de plaats niet veel en staan de bizonderheden nu weer normaal in de kranten die in de briefordners zitten en houd ik nu op met het aanteekenen.

Dec. 1948. De kolen zijn nog op de bon en krijgen we deze winter 12 H.L.

Antrachiet kost 4.70 per H.L. Turf kost 1000st Bagger per 1000st.

Hier volgen enkele prijzen die in oorlogstijd voor dergelijke dingen worden betaald.

Jan. 1945

1 Lr. Jenever	170.00
10 mud antraciet geboden	2000.00
1 fl olie Koolzaad	45.00
1 p boter	45.00
1 pak lucifers	10.00
1 doosje can.se cigarettten	26.00
1 p inlandse bereide tabak	50.00
1 ons bereide chag	27.50

In Utrecht betaalden ze voor

4 mud aardappelen	1000.00	
1 mud tarwe		1000.00
1 p boter		60 – 70.00
1 wittebrood van 8 ons		11.00
1 kg aardappels in Voorburg		6.50

Febr 1945

1 p vleesch	9.00
1 p boter	50.00
1 p vet	30.00
1 H. L. tarwe	5000.00
1 wittebr van 8 ons	25.00
1 K° aardappelschillen	1.00
1 fl koolzaadolie	65.00

In Amsterdam op straat verkocht

1 gekookte aardappel	90 ct
1 „ „ met zout	1.00
1 „ „ met jus	1.10

eieren zijn in Amsterdam verkocht voor 7 a 8 gulden per stuk
Na de bevrijding 2.50 per stuk
Een gedragen pak werd verkocht voor 800.00 gld.
1 p vet 140 gulden
1 „ gedroogde tuinbonen 25 gld.

Febr. 1945

Savoye kool	6.00
1 ei	2.25
1 kg appels	12.00
1 pak kaarsen	50.00
1 pond kunsthonig	7.00
1 p koffiesurogaat	40.00
1 pakje pudding	1.25
1 stukje sunlicht	27.50
1 heerencostuum	1000.00
1 sigarenaansteker	50.00
1 Lr petroleum	25.00
1 H Lr aardappels	275.00
1 Kg carbid	68.00
1000 baggerturf	125.00
1 p kaas	18.00
pakjes vloeitjes voor cigareten	3.50
1 luciferstokje	2½ ct
1 p vet	20.00
1 gans (mager)	60.00
1 konijn	40.00
1 pak lucifers	6.00

Een prijslijst uit Utrecht, 3 – 10 mrt 1945

vleesch per pond	22.50
vet (geboden doch niet gekregen)	100.00
spek 1 p	40.00
boter 1 p	100.00
koolzaad olie p Lr.	100.00
boterolie per fl	125.00
tabak per pond	150.00
1 st toiletzeep	25.00
sunlicht zeep per stukje	0.00
1 wittebrood van het Zweeds roode kruis	45.00
rijst 8 ons (geboden)	50.00
rogge per pond	14.00
aardappelen per H Lr	275.00
1 Kg zout (uitgewogen)	40.00
1 bruin brood (bijna niet te krijgen)	27.00
1 kaars (per stuk)	5.00

De Hoofdstraat, omstreeks 1945 met v.r.n.l. boekhandel H. Roukes, het woonhuis met werkplaats van stuurwielenfabriek Koetse, het dubbelwinkelpand van Blaak (damesconfectie) en sigarenmagazijn Huizing, daarnaast de drogisterij van Van Kregten met de conciërgewoning van het gemeentehuis. Vervolgens het gemeentehuis met op het dak de alarmsirene met uitkijkpost. Deze post werd bewaakt van 's avonds tot 's morgens bij toerbeurt met de bedoeling branden tengevolge van neergeschoten vliegtuigen en vallende bommen zo snel mogelijk te melden. Links van het gemeentehuis de fotozaak van Conens en de lunchroom Java, het dubbelpand van snoepgrossierderij annex chocolaterie van H. Hoepman en kapper Bosma en Modehuis Gorens. Het pand van kruidenier Kremer is op deze foto niet zichtbaar, tenslotte, geheel links, de villa van U.D. Reinders.

lucifers per pak	25.00
„ „ doosje	3.00
„ „ 1 vlammetje	5 ct
1 Kg suiker	120.00
1 kip	45.00
1 konijn	100.00
1 fl olie in Leiden	150.00
10 Kg tarwe in Leiden	400.00
1 H L aardappels in Leiden	600.00

Grote belangstelling tijdens de aankomst van de Canadeze strijders nabij Hotel Faber.

HET VERVOLG VAN DE STAVERMAN STORY

Door Riet Nijkamp-Vermeulen, bewerkt door Fred van den Hoek

Nadat in juli 2015 het eerste deel van de Staverman story is gepubliceerd volgt hier deel 2. Het eerste deel werd verteld door Rie Vermeulen en opgetekend door haar kleinzoon Fred van den Hoek.

Het eerste deel verhaalde over de jaren 1780 t/m 1925.

Dit tweede deel beslaat de jaren 1940 en 1950.

De volledige Staverman Story zal te zijner tijd op internet gepubliceerd worden.

Met veel interesse heb ik het verhaal gelezen betreffende mijn ouderlijke woning aan de Foxhamsterhoofdweg 55 te Foxham in Groningen. Maar laat ik mij eerst even voorstellen. Ik ben Maria Margaretha Vermeulen, vernoemd naar mijn grootmoeder Maria Henrica Magretha Wilkens. Ik ben het tweede kind uit het huwelijk van haar zoon Henricus Adrianus Louis Vermeulen en Margrietha Jantina Kleine. Als oudste van de kinderen zag Bernardus Leopold Alfons Marie (Ben) het levenslicht in 1941. Daarna volgde ik in 1943 gevolgd door mijn broer Harry en mijn zussen in 1953 en 1955. Bij de geboorte van broer Ben woonden mijn ouders niet op de boerderij. Het huwelijk van mijn ouders werd door de familie niet geaccepteerd vanwege het standsverschil. Mijn moeder Gré Kleine was maar een eenvoudige schoenmakersdochter uit een gezin van 9 kinderen, die woonden in een huurwoning van oma gelegen naast de boerderij. Mijn vader, Harry Vermeulen Sr., werd een motor beloofd als hij een einde maakte aan de relatie. Dat gebeurde, de motor kwam er en de verkering raakte weer aan. Zelfs de pastoor kwam bij mijn moeder aan de deur en zei: “Je moet niet denken dat je ooit een voet over de drempel zult zetten bij mevrouw Vermeulen-Wilkens”.

Toen Ben werd geboren hebben mijn ouders tijdelijk gebivakkeerd in Hotel Faber en zijn later vetrokken naar een huurwoning in Martenshoek. Hier hebben ze niet lang gewoond, het was oorlog en oma wilde wel graag dat ze bij haar introkken. Zo geschiedde in 1942. Ik ben dus geboren op de boerderij. Mijn vader ging dus boeren. Er waren koeien, er werd een flinke boomgaard aangelegd en bovendien een groentetuin. Groente, fruit en melk werden gedeeltematig vanuit de boerderij verkocht. Het waren goede jaren. Mijn moeder werkte hard mee in zoals ze dat noemden ‘het achterhuis’ Oma nam een deel van de opvoeding over. ’s Avonds op de knieën voor ons avondgebed, in de meimaand de rozenkrans, ook op de knieën en elke eerste vrijdag van de maand riep oma onder aan de trap (we sliepen boven) “Om kwart voor acht begint de kerk”. Wij, als kinderen, hebben er een heel lieve oma aan gehad.

Mevr. M.H.M. Wilkens

Herinneringen aan de woning 1943-1963

Ben en Harry sliepen boven op een kamer met dakkapel en ik sliep ernaast, ook een dakkapel en op beide kamers een vaste wastafel. Beneden was een lange gang (11 meter) en aan het eind daarvan het toilet. Oma noemde dat altijd “closet en waterspoeling” en dat was een hele luxe in die tijd. Iedere zaterdag knipte oma mooie vierkantjes uit het Dagblad van het Noorden en die

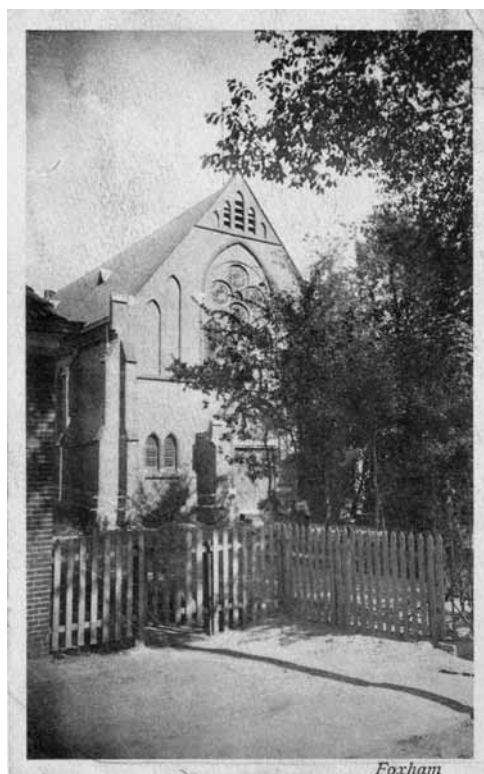
werden aan een spijker bevestigd. Volgens oma fijn zacht papier. Ook werd iedere zaterdag de koperen drempel bij de voordeur door oma zittend op de grond gepoetst en dat deed ze ook nog toen ze over de 80 was (op hoge leeftijd liep ze nog van Foxham naar Oude Pekela, een afstand van 23 kilometer) 's Morgens om 7 uur werden we gewekt door de 'oele', de sirene van de tegenover gelegen scheepswerf Bodewes, teken dat de lui weer aan 't werk gingen tot 's avonds 5 uur. Als er een coaster te water werd gelaten mochten we altijd kijken, ook toen we op de lagere school zaten. Het schip werd gedoopt door een fles champagne tegen een doek te gooien. Het doek zakte en de naam van het schip kwam tevoorschijn. De reder en zijn gevolg gingen daarna op het schip. Het schip gleeed daarna over ingesmeerde balken (soort groene zeep) het Winschoterdiep in. Het gevolg was dat een grote plens water met veel ratten rondom de boerderij spoelden. Vandaar dat de grond rondom de boerderij flink afliep. Dit was een vast ritueel en ging goed totdat een schip genaamd 'Rian' omsloeg en sindsdien mochten er geen mensen meer aan boord.

Naast de boerderij stond een dubbel woonhuis (bezit van oma) en daarnaast en daarachter weiland waar de koeien graasden. Naast dat weiland bevonden zich de 'Wilkenskamers' (Wilkenskoamers). Vooraan een grotere woning en daarachter 10 arbeiderswoningen waarvoor wekelijks bij oma de huur werd betaald. Eén daarvan was 'Geeze. Die belde aan, haalde haar gebit uit de schortzak, tanden in de mond, betalen, praatje met oma en het gebit ging weer in de zak. Ook woonde daar een zwakbegaafd meisje (Geertje). Zij kwam wekelijks melk halen, riep heel hard "Fok mèè'èk"' , 'hier is volk, ik kom voor een kan melk'. Dat zijn leuke herinneringen. Aan de andere kant van de boerderij lag een prachtige tuin met vijver waar oma en haar zussen (Gonne, Roelien en Rika) ieder hun eigen prieeltje hadden. Later is de grond verkocht aan Herman Bodewes die daar een woning liet bouwen, 'Huize Hermie'. Ook in die tuin stonden fruitbomen en je raadt het al, het fruit in die tuin was veel lekkerder dan het fruit uit onze eigen boomgaard.

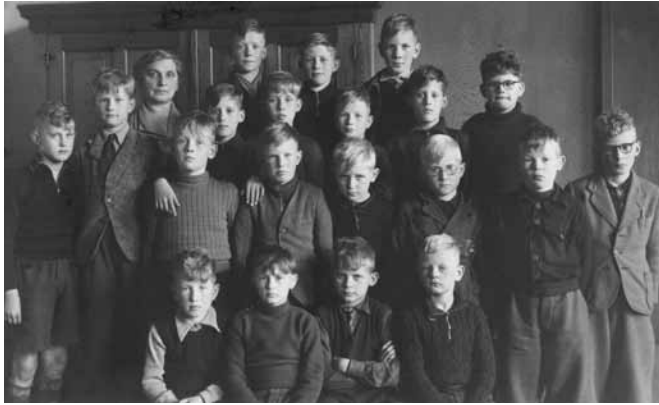
De Martinuskerk

Naast de tuin lag de pastorie en daarnaast de Rooms Katholieke kerk. Achter de kerk lag dus de Rooms Katholieke lagere school (St. Gerardus Majellaschool) die wij als kinderen bezochten. Oma vertelde vaak dat haar ouders veel grond aan de kerk hadden geschonken. Alsook de gebrandschilderde ramen en de gouden monstrans, waarschijnlijk om heel hoog in de hemel te komen. Dat was het heilige Rooms Katholieke leven!!

Op de lagere school was het altijd ruzie tussen de katholieken en protestanten. Wij riepen dan: "Kokse Joanen, woaterkroanen, eierdoppen, klets koppen". En wij kregen als antwoord terug: "Roomse poepen, lusten geen soepen, lusten geen brij, o, wat bennen die roomse poepen vrij". Wat het betekent heb ik nooit

begrepen! Ook kan ik mij herinneren dat er in mijn tijd nog trekschuiten door het Winschoterdiep voeren, gevuld met aardappelen of suikerbieten en getrokken door paarden. Soms kwamen er wat schipperskinderen bij ons op school in het bezit van beduimelde boekjes en schriftjes. Die bleven maar een paar dagen en trokken dan weer verder. Ik was dan stinkend jaloers en had altijd graag een schipperskind willen zijn! Belangrijke dagen in ons leven.

St. Gerardus Majellaskool 1950, voorste rij links Ben Vermeulen, broer van Riet

Sinterklaas, Sint Maarten, Pasen en Kerst

Natuurlijk het Sinterklaasfeest. Er was maar 1 Sinterklaas en meerdere 'Zwarte Pieten'. Thuis werden 5 december de cadeautjes verstopt in oma's kamer. Dat was 6 december zoeken in alle hoeken. Altijd iets van kleding; das, muts, handschoenen, een spel en vreselijk zoete suikerbeesten. Als je daar te veel van at had je de volgende dag je hele mond kapot. En dan 11 november het Sint Maartenfeest. Zo gauw het donker werd ging je met een groepje langs de deuren. Een papieren lampion met een kaarsje er in.

"Sint Martinus bisschop, patroon van alle landen,
dat wij hier met lichtjes lopen is voor ons geen schande.
Hier woont een rijk man,
Die ons wel wat geven kan,
Geef ons een appel of een peer,
Ik kom het hele jaar niet weer!"

Meestal was er veel wind en bleef er van de lampions niet veel over. Sommige kinderen liepen met een uitgeholde suikerbiet aan een ijzerdraadje met daarin een kaarsje. Pasen werd ook gevierd. De hele Vasten werd er niet gesnoept. Alles kwam in snoeptrommeltjes die stonden bij oma in de kast. Als met Paaszaterdag om twaalf uur de klokken luidden gingen de trommeltjes open en dan maar snoepen. Meestal was het een kleffe snoepbal geworden maar wel lekker. De eerste Paasdag, meestal in nieuwe kleren gestoken, kregen we een gehaakt net om de hals gehangen met daarin noten, hazelnoten, een sinaasappel, een hardgekookt ei en mierzoete gesuikerde paaseitjes. Kerst was een 'kerkfeest'. 's Morgens om 5 uur zaten we in de kerk. Een pepermuntje in de zak want we gingen nuchter naar de kerk. 3 missen werden er opgevoerd, een Gregoriaanse mis, een stille mis en een mis met Hollandse kerstliedjes. Daarna naar huis waar de tafel feestelijk was gedekt. Krentenbrood met roomboter, gebakken bloedworst en gebakken leverworst en veel lekkere broodjes. Daarna volgde een lange dag met veel spelletjes en samen zingen. Er was nog geen televisie en je mocht niet met vriendjes of vriendinnetjes spelen. Het was een echt huiselijk feest.

Rangen en standen

92e verjaardag Maria Wilkens (1964) met Evert Hijlkema en mevr. Bodewes

En dan oma's verjaardag! Ook dat was in ons gezin een belangrijke dag. Een week van te voren werden wij, als kinderen, op pad gestuurd om de voorname gasten uit te nodigen: "met de complimenten van oma, of u 15 december na de middag op haar verjaardag wilt komen". Dat leverde ons altijd iets lekkers op! Op de dag zelf moesten wij als kinderen in het keukentje blijven. De kinderen van tante Rie mochten wel in de pronkkamer plaatsnemen.

wij profiteerden daar dan van ! Het standsverschil heeft in onze familie altijd een belangrijke rol gespeeld. Mijn moeder is nooit echt geaccepteerd door de familie en daarom is het ook bewonderenswaardig dat ze oma tot het eind toe heeft verzorgd ! Mijn vader was erg gemakkelijk, had veel humor, vond eigenlijk alles goed maar is in veel dingen altijd een groot kind gebleven. Bij ons was het zo, Vader is het hoofd van het gezin en moeder is het nekje waar alles om draait. Ze hadden samen een goed huwelijk. Natuurlijk rammelden de pannen wel eens op het dak maar dat komt in de beste families voor. Ze hebben samen een heel mooie 'oude dag' gehad en ook na vader's overlijden in 1993 heeft onze moeder het leven met veel energie weer opgepakt.

Wij vonden dat niet erg, het was toch alleen maar "ouwenmenspraat" en na afloop bleef er altijd genoeg over,

Tegenwoordig wordt er met de kinderen over alles en nog wat gepraat (soms te veel naar mijn mening). Dat was in onze tijd niet. We werden zo lang mogelijk klein gehouden en daarom zijn er veel zaken waar we weinig of niet van weten. Er werd vaak over je beslist. Het was niet "wat wil je worden?"... maar...je kunt het beste naar de kweekschool gaan dan kun je later altijd je eigen kostje verdienen ook als je later weduwe wordt! En zo gebeurde het.

Weggebracht door mijn ouders en in het vaandel oma en tante Rie (de laatste had op de kweekschool goede connecties met ene zuster Reinilda). Dat heeft later zijn vruchten afgeworpen toen ik was weggelopen en door zuster Reinilda weer met open armen werd ontvangen.

Het boerenbedrijf

Omdat mijn vader nooit een echte boer is geworden ging het bedrijf langzaam achteruit. Het was bij ons niet "en de boer hij ploegde voort". Mijn vader ploegde dus niet voort en besloot het roer om te gooien. Ook het onderhoud van de boerderij bracht steeds meer kosten met zich mee.

Veel grond werd verkocht, onder andere aan Trelleborg. De Wilkenskamers werden gesloopt en vader begon een baan als medisch controleur. Daarna werd hij boekhouder bij meubelzaak Wubs en uiteindelijk kwam hij terecht bij ingenieursbureau Adco in Groningen en daar heeft hij tot zijn 75e jaar gewerkt met veel plezier en waar hij met name door de dames op handen werd gedragen. Eind jaren '60 besloten ze te gaan verhuizen, het huis werd verkocht aan mijn jongere zus en echtgenoot, die gingen trouwen en namen daar hun intrek. Enkele jaren later werd het huis doorverkocht aan studenten die er biologische producten verkochten. Nu is het in bezit van anderen die er met plezier wonen en er voorlopig ook niet weg willen.

De laatste jaren van oma Maria Vermeulen-Wilkens

Wat oma betreft, tot het einde toe bleef ze helder van verstand. Toen ik met mijn man Ben voor het eerst thuiskwam in de Houtmanstraat was oma al bedlegerig. Ze zei tegen mij: "Doe hest die ander toch wel afschreem?". Je hebt die ander toch wel afgeschreven?! We zeiden wel eens tegen oma: "straks word je 100 jaar, groot feest, de pastoor en de burgemeester komen en je komt in de krant!" Daar antwoordde ze klagelijk op: "maar ik wil helemaal geen honderd worden". "Rustig maar oma, tegen die tijd slaan we je wel dood!" Dat is niet nodig geweest. Oma stierf op 98 jarige leeftijd in de Houtmanstraat in Hoogezand, waar ze na de verkoop van de boerderij samen met mijn ouders is gaan wonen.

Vorig jaar ben ik samen met Ben terug geweest naar mijn ouderlijke woning te Foxham. We werden door de huidige bewoners gastvrij ontvangen. Er was veel veranderd maar de kamer van oma was grotendeels in stand gebleven inclusief het mooie plafond, de vensterbanken, de marmeren schoorsteenmantel, de lange gang van 11 meter en aan het eind daarvan nog het oude toilet (closet en waterspoeling). Ook hebben we het kerkhof bezocht waar het familiegraf van de familie Wilkens in stand is gehouden. Mijn indruk is dat Foxham erg is verpauperd. De hele buurt deed erg rommelig aan maar toch heel leuk om alles nog eens terug te zien!

FOXHOL CENTRAAL IN DE DERDE JAAP WESTERDIEP-LEZING

Voor de derde keer in successie heeft één van de vrijwilligers van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. na een grondige studie een zeer interessante lezing gehouden: Daan Hulsebos, redakteur van ons halfjaarlijkse magazine 'Pluustergoud' heeft zich al lange tijd verdiept in de geschiedenis van Foxhol en haar inwoners. De bedoeling is, dat er binnen afzienbare tijd een fraai boekwerk gaat verschijnen met uniek tekst- en fotomateriaal over deze plaats. De lezing over Foxhol, onder overweldigende belangstelling in MFC De Klabbe, was de derde Jaap Westerdieplezing. Deze lezingenreeks is vier jaar geleden voor de eerste keer gehouden en door het college van de gemeente Hoogezand-Sappemeer in het leven geroepen om Jaap Westerdiep te eren voor zijn grote bijdragen aan de gemeente Hoogezand-Sappemeer in het algemeen en aan het dorp Westebroek in het bijzonder. Het is de bedoeling dat de lezing om de twee jaar wordt gehouden door iemand, die een bijdrage levert aan historisch onderzoek in of naar de gemeente Hoogezand-Sappemeer. Wijlen Jaap Westerdiep, tweede voorzitter van onze historische Vereniging hield in 2011 de eerste lezing, getiteld: "De baggelarij van Westebroek". Jan Helmers, oud-bestuurslid van de HVHS, heeft aan het einde van de tweede lezing in 2013, over "De wijken Martenshoek en Foxham", Daan Hulsebos gevraagd om de derde lezing voor zijn rekening te nemen. Hulsebos gaf aan het einde van zijn lezing, getiteld "Foxhol, een dorp met een rijke historie en met interessante inwoners...", op zijn beurt het stokje door aan ons lid Nel de Boer. Zij zal in 2017 de vierde Jaap Westerdieplezing verzorgen.

Daan Hulsebos geeft het stokje door aan Nel de Boer.

Het eerste gedrukte exemplaar van de lezing is voor Mien Westerdiep.

Nel de Boer in gesprek met burgemeester De Jonge.

NAJAARSEXCURSIE NATIONAAL BUSMUSEUM

Op zaterdag 10 oktober jl. ging een groep van 40 leden van onze vereniging op excursie naar het Nationaal Busmuseum Hoogezand.

Na de ontvangst met koffie/thee en appelgebak werden onze leden rondgeleid door de vrijwilligers van dit voor Hoogezand-Sappemeer unieke museum.

Het NBM is in 1978 opgericht als Noordelijk Bus Museum. Als eerste bus werd de Leyland Verheul, de Gado 4400 gekocht. Daarna volgden vele andere exemplaren uit het Noorden van Nederland. Vanaf 1986 had het museum een eigen onderkomen in Winschoten en in 2012 is het museum verhuisd naar de huidige locatie in Hoogezand.

Het Nationaal Bus Museum staat garant voor het beheer, de verzorging en bewaking van een unieke collectie autobussen en toebehoren. Alles over stads-, streek- en toerervoer door de jaren heen. In beginsel werd uitgegaan van de drie noordelijke provincies van Nederland, maar vanaf 2003 kwamen de eerste museumbussen van buiten die regio. Sindsdien is het museum meer en meer gericht op geheel Nederland hetgeen nu ook tot uitdrukking komt in de naam. Zie ook: www.nationaalbusmuseum.nl

GADO-Autobussen
speciale Verhuur-Inrichting
van Luxe-Autobussen

Dagelijksche Autobusdienst
van Groningen via Zuidbroek naar Noordbroek v.v.

Vertrek van Groningen	*9.00	10.30	12.30	2.30	*4.30	6.30	8.30
.. .. Noordbroek	*6.50	8.20	10.20	12.20	*2.20	4.20	6.20

Zondags vertrekt van GRONINGEN de eerste bus om 9.30
inplaats van 10.30.
* Rijden Zondags niet.

Aanbevelend:
„GADO” — D. v/d PLOEG, *Directeur*.
Grote Markt 36a. — Tel. 3551. — Geen gehoor dan 1818.

“MERCK TOCH HOE STERCK” (vervolg)

Mien Westerdiep

De laatste actie van mijn man Jaap voor de Historische Vereniging H-S & omstr. was het spel “Merck toch hoe Sterck” op 11 oktober 2014 in de Koepelkerk te Sappemeer. “Pluustergoud” en de plaatselijke pers heeft er veel aandacht aan besteed een mooie opsteker voor de Historische Vereniging. Het boek Napoleon en Willem I is hiermee gesloten – dacht ik – ware het niet dat ik van mevrouw Lies Römelingh-Rehwinkel twee penningen ontving. Mijn nieuwsgierigheid bracht me ertoe om te onderzoeken waarvoor deze penningen waren uitgegeven.

Over de penning IAN HARMENS 1760 is weinig te vinden. Navraag bij het Veenkoloniaal Museum te Veendam leverde niets op. De scheepsjagers penningen waren tot 1879 verplicht om wildgroei onder de scheepsjagers te voorkomen. Wie was Ian Harmens? Was hij scheepsjager? Is dit wel een scheepsjagerspenning? Misschien is er iemand onder de lezers van “Pluustergoud” die er meer van weet!

Over de tweede penning valt meer te vertellen. In de vorige twee uitgaven schreef ik een artikel over Willem Oesebrand Geertsema van Sjallega geboren in 1794 te Groningen en overleden in 1875 te Westerbroek. Blijkbaar was het een kleurrijk figuur, want in 1815 was hij vrijwillig cavalerist en blijkbaar zette hij zich ook in voor de opstand tussen de Belgen en de Hollanders in de jaren 1830-1831. Hij was toen 37 jaar, gehuwd en had al kinderen. Het metalen kruis “Trouw aan Koning en Vaderland” 1830-1831 aan de ene kant en aan de andere kant staat: vrijwillig en een W met een kroon erboven. Het kruis is een aandenken aan de krijgsverrichtingen van 1830-1831 en werd bij Koninklijk Besluit in 1831 ingesteld. De toekenning schijnt nogal met de nodige soepelheid gepaard te zijn gegaan. Zo bleek niet doorslaggevend of de voorgedragen militair ook daadwerkelijk aan de Tiendaagse Veldtocht had deelgenomen. Het werd ook wel het Hasselter Kruis genoemd naar de bij Hasselt op de Belgen buitgemaakte kanonnen waarvan het omgesmolten brons gebruikt werd voor de vervaardiging van het Metalen Kruis. Conclusie zou kunnen zijn dat onze Willem Oesebrand niet meegevochten heeft in België!

Waarom werd er gevochten bij Hasselt in België? Toen Napoleon uitgeschakeld werd besloot het Weener Congres (1814-1815) dat de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden verenigd zouden worden tot één Koninkrijk onder Willem I. In 1830 ontstonden in België opstanden, het volk wilde zelfstandigheid! België was overwegend Katholiek en Nederland Protestant. Er werd zelfs in 1831 een Koning gekozen: Leopold van Saksen Coburg. Nederland was het daar vanzelfsprekend niet mee eens en trok ten strijde met 36.000 man het werd een veldtocht van 2 tot 12 augustus 1831 België bracht 31.500 op de been. Maar.... Frankrijk ging zich ermee bemoeien en toen de troepen uit het zuiden kwamen trok het leger van Willem I zich terug naar Noord-Brabant. Aan de veldtocht werd deelgenomen door 620 man van de mobiele schutterij uit de Stad Groningen en door 115 Groninger studenten van de Vrijwillige Flankeur-Kompagnie. De studenten vertrokken op 26 november 1830 uit Groningen en kwamen 30

september 1831 terug. De schutterij keerde op 10 september 1834 terug naar de stad. Wel bleek dat de strijd werd gestreden door “Jan met de pet” en dat de rest een plezierig leven leidde! Het werd een getouwtrek tussen de beide landen over de verdeling van b.v. de controle over de Westerschelde. Het is een zeer interessante periode of is de geschiedenis altijd interessant? Wie het weet mag het zeggen!

KieK

Jelly Gorter, Janneke Hessing-Alberts, Wim A.H. Rozema

Hoofdstraat te Hoogezand, rechts van garage Bischoff. Ter vergelijking: 1 oude foto van het afgebeelde pand van resp. Gorter en Sperwerkruidenier Woldendorp en 1 foto's van de huidige situatie van het afgebeelde pand op het wandbord.

Uit de archivalia van de familie D.E. Gorter dit keer een wandbord: in 1948 geschonken door een 11-tal personen aan het toen jubilerende bedrijf. Achterop het bord staan de namen van de gulle gevers vermeld en er staat ook te lezen, dat het wandbord handgedraaid en beschilderd werd door de firma 'Aurora' te Workum. Eén van de plateelschilders, die van 1939 tot 1942 voor 'Aurora' werkte, was de later bekend geworden schilder Jopie Huisman. Nadere bestudering van het afgebeelde pand op het jubileumbord leert, dat we ons bevinden aan de

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO (30)

Gerrit Stuut

Hoogezand – Hoofdstraat, boerderij familie Boon omstreeks 1935

Op het schilderij, vervaardigd door de heer I.A. van Roijen staat de boerderij van de familie Boon afgebeeld. De heer van Roijen was tot 1966 werkzaam op de secretarie van de gemeente Hoogezand en na 1949 Hoogezand-Sappemeer. Het betreffende schilderij is onlangs door de heer Miedema, voormalig directeur van het zorgcentrum “Voor Anker”, geschonken aan het gemeentearchief van Hoogezand-Sappemeer. De boerderij is in de tweede helft van de jaren dertig van de vorige eeuw volledig afgebrand. De achter de boerderij gelegen landbouwschuur is hierbij behouden gebleven. Het huisje links van de boerderij werd bewoond door de vaste arbeider van de familie Boon. Het land achter de boerderij liep oorspronkelijk tot aan Kolham. Door de aanleg van het nieuwe Winschoterdiep is het langgerekte perceel doorsneden. Ten noorden van de Rijksweg – Oost staat nog de landbouwschuur, die eveneens aan de familie Boon heeft toebehoord. Bij deze locatie is in de jaren vijftig van de vorige eeuw het eerste Slochter aardgas aangeboord.

Hoogezand - Hoofdstraat Noordzijde, nummers 153 en 155

Na afbraak van de boerderij van Boon en het naastgelegen arbeidershuisje is op deze plaats een dubbel woonhuis gebouwd met als huidige bewoners op nr. 153: G.J. Olthof en daarnaast op nr. 155 het advocatenkantoor van mr. M.J. Rietveldt. Achter het woonhuis nr.153 staat nog de schuur (ingang Frans Hallstraat), die de brand heeft overleefd.

Verrassend goed... en niet duur!

Synergon druk & print

- Huisstijldrukwerk
- Reclamedrukwerk op maat
- Promotiemateriaal & specials
- Logistieke ondersteuning
- Privédrukwerk
- Familiedrukwerk

Waarom Synergon druk & print?

- Persoonlijk contact
- Goede service
- Deskundig advies
- Alle disciplines in eigen huis
- Uitstekende kwaliteit
- Scherpe prijzen

SynergonSM
druk & print

Mr. A.J. Romijnweg 17
9672 AH Winschoten
T (0597) 453 521
E drukenprint@synergonsw.nl
I www.synergondrukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

30 JAAR

JURIDISCHE DIENSTVERLENING

VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR

mr. M.M. Rietveldt, mw. mr. M. Schlepers
Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Tel. (0598)390890; Fax. (0598)390853
Email: alg@rahs.nl; Web: www.rahs.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelmanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand